

Východní a jižní Čechy ve druhé polovině roku 1989 – vzhůru k Listopadu

► Jiří Petráš

Místo úvodu

V uplynulých patnácti dvaceti letech spatřilo světlo světa mnoho článků, studií a publikací, které mapují situaci v jednotlivých regionech Česka a Slovenska na konci osmdesátých let dvacátého století. Myslíme si, že v tomto stadiu poznání by bylo užitečné porovnávat dění konce osmdesátých let mezi jednotlivými regiony. To, že jsme začali porovnávat dění mezi jižními Čechami na straně jedné a Severočeským a Východočeským krajem na straně druhé, je víceméně náhoda. Lze jen doufat, že takováto mezikrajová srovnávání budou pokračovat a již dosti početná literatura na toto téma se bude utěšeně rozrůstat.¹ Bezprostředně zde navazujeme na studii otištěnou ve Sborníku ABS před dvěma lety popisující východočeský a jihočeský

1 VANĚK, Miroslav; MÜCKE, Pavel. *Velvet revolutions*. New York 2016; TATÁR, Peter (ed.). *Verejnost pro násiliju II – November 1989 v okresoch a regiónoch*. Bratislava 2009; VALEŠ, Lukáš (ed.). *Rok 1989 v Plzni a západních Čechách*. Dobrá Voda 2003; SKALECKÁ, Veronika. *Pardubice v období normalizace*. Praha 2016; VEDLICH, Jindřich. *Sametová revoluce v Hradci Králové*. Hradec Králové 2009; PALÁN, Aleš (ed.). *Ten den. 17. listopad 1989*. Praha 2019; BOŠTÍK, Martin. *Sametová revoluce v Litomyšli: příspěvek k politickým dějinám okresu Svitavy v letech 1989–1991*. Litomyšl 2009; DUŠEK, Radim. *Rok 1989 v dokumentech komunistické strany Československa, okresního výboru Ústí nad Orlicí*. Ústí nad Orlicí 2015; PORTL, Pavel. *Sametová revoluce v Uherském Hradišti*. Uherské Hradiště 2019; MESÁNYOVÁ, Martina. *Listopadová revoluce na Teplicku*. In: *Zprávy a studie regionálního muzea v Teplicích*. Teplice 2000; PETRÁŠ, Jiří. *Severní a jižní Čechy v roce 1989 – komparace*. In: *Ústecký sborník historický*, 2016; VALEŠ, Lukáš. *Listopad '89 v Klatovech*. Klatovy 2005; VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří a kol. *Sametová revoluce v jižních Čechách I, II*. Plzeň 2017 a 2018; VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Sametová revoluce v českých obcích, městech a regionech aneb 25 let poté*. České Budějovice 2014; PETRÁŠ, Jiří. *Jihočeská společnost a KSČ v roce 1988 v materiálech JKV KSČ*. In: *Auspicia. Recenzovaný časopis pro oblast společenských a humanitních věd*, 2014, s. 88–99; PETRÁŠ, Jiří. *Jižní Čechy v první polovině roku 1989*. In: MALÝ, Ivan a kol. *Česká společnost a kultura v osmdesátých letech dvacátého století*. Praha, 2015, s. 69–87; VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Komunální*

region v prvních šesti měsících roku 1989.² Podkladem pro napsání byly v obou případech samotné materiály krajských výborů KSČ, potažmo národních výborů, uložené v příslušných oblastních a okresních archivech, kroniky, denní tisk a v několika málo případech i vzpomínky narátorů.³ Zásadní materiály k regionům lze najít i v Archivu bezpečnostních složek.

Autor měl samozřejmě k dispozici i materiály KNV (rada, plénum) a NF či výběrové zápisy z jednání MNV menších obcí. To, že se v této studii věnujeme pouze pramenům komunistické stranické provenience, není náhoda. KSČ totiž určovala chod národních výborů všech stupňů, jakož i Národní fronty. Ve vedoucích složkách národních výborů a NF všech stupňů měla vždy rozhodující slovo stranická skupina KSČ (kde nebyli pouze lidé nominovaní a zvolení na kandidátce KSČ, ale i straníci – členové společenských organizací a spolků, jako byly například Československý svaz žen, sportovní tělovýchovné jednoty, Český myslivecký svaz, Svaz včelařů, Svaz chovatelů drobného zvířectva apod.). Před jakýmkoliv jednáním se sešla tato stranická skupina, která byla seznámena s příslušnými stanovisky orgánů KSČ, jež měla prosazovat. Komunisté měli v předsednictvech těchto orgánů samozřejmě kvantitativní převahu. A co více – „národněfrontové“ strany (ČSS a ČSL), resp. jejich čelní představitelé a funkcionáři, byli vesměs velmi poslušní a oddaně sloužící. Proč však ne, když z toho měli řadu výhod? Za všechny lze uvést příslušná stanoviska rady KNV a předsednictva Jihočeského krajského výboru (JKV) NF v Českých Budějovicích k Chartě 77 a k výzvě Několik vět. Rada JčKNV vydala toto jasné stanovisko na svém zasedání 18. července 1989: *Pokrytecká slova „Několik vět“ nenechávají poctivé občany našeho Jihočeského kraje v klidu. Nelegální struktury, zejména Havel, Devátý a další[,] mají s touto taktikou své zkušenosti. V krizových letech 1968–1969 se podařilo nepřátelům socialismu s pomocí libivých hesel manipulovat určitou část občanů. Nemálo poctivých lidí potom potkaly i osobní těžkosti, protože včas tuto bezohlednou a rozbíječskou taktiku neprohlédli.*⁴ Prakticky stejně se vyjadřovalo ke společenské situaci i předsednictvo Jihočeského krajského výboru Národní fronty v Českých Budějovicích, a to ještě 21. listopadu 1989!⁵ O změnách poměrů na úrovni národních výborů se rozhodovalo až koncem listopadu

a parlamentní volby v Československu a jižních Čechách v roce 1990. České Budějovice 2015, s. 11–36.

- 2 PETRÁŠ, Jiří. Východní Čechy se zaměřením na Pardubicko v první polovině roku 1989 – komparace se situací v jižních Čechách. In: *Sborník Archivu bezpečnostních složek 16/2018*. Praha: ABS, 2018.
- 3 Na tomto místě lze odkázat na následující publikace: VEDLICH, Jindřich, ref. 1; VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel. *Vítězové? Porážení? Životopisná interview*. Praha 2006; TÍŽ. *Mocní? A bezmocní? Politické elity a disent v období tzv. normalizace*. Praha 2006.
- 4 SOKA Třeboň, JčKNV České Budějovice, rada, jednání 18. 7. 1989, kart. 764.
- 5 SOKA Třeboň, Krajský výbor Národní fronty České Budějovice, mimořádné zasedání předsednictva JčKV NF České Budějovice, 21. 11. 1989, nezprac.

a v prosinci 1989 a na počátku následujícího roku – to už je ale jiná kapitola.⁶ Národní frontě pak odbíjely poslední okamžiky existence.

Pročítáme-li zápisy národních výborů menších obcí, nabýváme dojmu, že mnohde v Československu se v roce 1989 nic zásadního nedělo. Volení představitelé obcí řešili výstavbu, zemědělskou činnost v průběhu roku (především žně), výstavbu v rámci akce Z, praktické každodenní problémy života lidí.⁷ Podobně je tomu i s kronikářskými zápisy. Zde je rozhodující, snad více než v jiných pramenech, lidský faktor: povaha, životní filozofie a charakterové vlastnosti kronikáře. Ale pouze toto nestačilo. Kronikáři byli tehdy vedeni tzv. metodiky (tuto metodickou činnost většinou prováděla regionální muzea) a zodpovídali se příslušným městským, resp. místním národním výborům. Zápisy se psaly „nanečisto“ v průběhu roku, na jehož konci je kronikář předával ke kontrole. Na zasedání rady pak k zápisu proběhla diskuse, jejíž výsledky a připomínky musel kronikář respektovat. Samozřejmě nešlo pouze o úpravu a opravu faktických chyb, autocenzura byla běžná. Proto bylo obvyklé, že kronikáři zápisy za rok 1989 upravovali, avšak zpravidla nijak radikálně, spíše popisně. V roce 1990 docházelo na postu kronikáře obce/města k častým výměnám. To se projevuje ve formě, ale především v obsahu zápisů.⁸

Československý režim byl v první polovině roku 1989 ve fázi „růstu potíží“, kdy jeho představitelé nebyli schopni reagovat na nově se tvořící geopolitickou situaci a po ztrátě přímé podpory ze strany Sovětského svazu (nová doktrína Michaila Sergejeviče Gorbačova) bylo pouze otázkou času, kdy jejich moc skončí. Navíc bylo patrné, že Komunistická strana Československa již není takovým monolitem jako na počátku sedmdesátých let, v éře vrcholící normalizace. Sama byla rozkolísána generačními i jinými spory, její vedoucí představitelé ztratili pud sebezáchovy. K tomu se přidružily problémy na poli hospodářském: československé ekonomice docházel dech, mnoho komodit bylo najednou nedostatkových, hlásaná přestavba hospodářského mechanismu zadržávala⁹ a volby ředitelů nově se konstituovaných státních podniků (z národních) mnohdy nedopadaly dobře pro kandidáty navržené samotnou KSČ (byť i druhý kandidát, navržený zpravidla odbory, musel mít souhlas KSČ). Část společnosti – řekněme občanští aktivisté a členové různých opozičních skupin

6 VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Komunální a parlamentní volby v Československu a jižních Čechách v roce 1990*. České Budějovice 2015.

7 Blíže viz např. VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří a kol. *Sametová revoluce v jižních Čechách I, II*. Plzeň 2017 a 2018.

8 Zajímavé by bylo srovnání s kronikářskými zápisy z let 1968 a 1969. Zde se vyskytuje několik variant: Jsou zachovány zápisy původní, vesměs označující 21. srpen 1968 za okupaci. Dále jsou tyto zápisy z kronik fyzicky odstraněny a nahrazeny zápisy normalizačními. Nejcennější je třetí varianta, kdy je vedle zachovaného původního zápisu i zápis nový, normalizační. Blíže např. PETRÁŠ, Jiří. Odraz událostí let 1967–1969 ve vybraných kronikách okresu České Budějovice. *Výběr, časopis pro historii a vlastivědu jižních Čech*, XXIX, 1992, č. 3, s. 182–186.

9 K tomu blíže brilantní rozbor situace ŠVIHLÍKOVÁ, Ilona. *Jak jsme se stali kolonií*. Praha 2015.

a hnutí – začala ve větším (nikoliv však masivním, to snad jedině v Praze) měřítku dávat veřejně najevo svou nespokojenost, a to dokonce i ve východních Čechách, které bylo i v první polovině roku 1989 možné označit za oázu klidu (stejně jako jižní Čechy) uprostřed měnící se republiky. Již v té době bylo patrné, že rozklad systému a KSČ bude pokračovat, stále více lidí očekávalo, že děj musí mít nějaké „vyvrcholení“, katarzi, i když málokdo si dokázal představit konkrétní podobu.

Bezpečnostní situace

V červenci a srpnu začala postupně „kvantita přerůstat v kvalitu“. Poplašné zprávy, protistátní nápisy, tiskoviny a telefonáty, někdy i výhružného charakteru, se začaly objevovat v okrese Rychnov nad Kněžnou¹⁰, na Královéhradecku¹¹, Chrudimsku¹², Pardubicku¹³, Jičínsku¹⁴, Náchodsku¹⁵, v Ústí nad Orlicí¹⁶, Trutnově a okolí¹⁷ – zkrátka v každém okresním městě či jeho blízkém okolí.

- 10 Mezi lidmi byly zaznamenány zprávy, že dojde ke zdražování potravin, průmyslového zboží a stavebnin. S tím pak šly ruku v ruce dlouhé fronty před obchody s příslušným zbožím. Viz ABS, f. Ministerstvo vnitra a životního prostředí České socialistické republiky (dále jen MV ČR), situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 20. 7. 1989 za operační den 19. 7. 1989.
- 11 Rozšiřování prohlášení Několik vět ve dnech 16. 7. 1989, dále pak zasílání „dotazníku nezávislé skupiny“ k anonymnímu výzkumu veřejného mínění (25. 7.), o dva dny později opět rozšiřování Několika vět v Třebechovicích pod Orebem. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... za příslušné dny.
- 12 Na pěti místech v Chrudimi bylo vylepeno Několik vět. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 20. 7. 1989 za operační den 19. 7. 1989.
- 13 Rozšiřování Několika vět v průběhu července (19. a 20. 7., 10. 8., 17. 8), průzkumy veřejného mínění tzv. nezávislé skupiny (25. 7.). ABS, f. MV ČR, situační zpráva... za příslušné dny.
- 14 Dne 26. 7. 1989 v době od 22.00 do 23.00 vylepoval v Hořicích, okr. Jičín, na různých veřejně přístupných místech elektromechanik Jaroslav Vondráček, nar. 1948, bytem Hořice, [...] letáky s textem pamfletu „Několik vět“. Opět s dodatkem o zákazu zveřejňování. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 27. 7. 1989 za operační den 26. 7. 1989.
- 15 Leták s textem Několika vět ve vývěsní skříňce obchodního domu Větrník – 31. 7. 1989. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 1. 8. 1989 za operační den 31. 7. 1989.
- 16 Dne 7. 7. se v šatnách Východočeských papíren v Lanškrouně (okres Ústí nad Orlicí) objevil leták s textem: *Komunisté pozor, budete pověšeni, váš Lenin*. ABS, f. MV ČR, situační zpráva o mimořádných událostech a některých trestných činech v ČSR ze dne 8. 7. 1989 za operační den 7. 7. 1989. Zhruba o měsíc později (3. 8. 1989) předal na služebně SNB v Ústí nad Orlicí nadstrážmistr Petr Meixner dopis jemu adresovaný (byl v něm osloven přezdívkou Bedži, kterou měl při studiu na SZeŠ v Opočně) s prohlášením Několik vět, podpisovým archem a nezávislými novinami (beze jména). ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 4. 8. 1989 za operační den 3. 8. 1989. O dva dny později byli na státní hranici s Polskem v katastru Kralického Sněžníku zadrženi dva občané (dělnická povolání), kteří propašovali z Polska tiskoviny Solidarity, polské noviny a publikace tištěné, resp. vydávané československým exilem. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 6. 8. 1989 za operační den 5. 8. 1989.
- 17 Dne 10. 8. 1989 v garážích SD Jednota ve Dvoře Králové, okr. Trutnov, zaměstnanec SD Jiří Tměž [...] rozšiřoval mezi zaměstnanci letáky s textem výzvy „klidné korzo“ (bojkot dopravy, utváření

Na jihu Čech tomu bylo stejně na Jindřichohradecku¹⁸, Pelhřimovsku¹⁹, Česko-budějovicku²⁰, Prachaticku²¹, Táborsku²², Písecku²³. Do Tábora se v této době opět vrátila mladá prodavačka potravin Renata Pánová. Spíše než o disidentce bychom o ní měli hovořit jako o občanské aktivistce. Setkáváme se s ní v situačních zprávách ke dni 1. srpna, kdy u ní příslušníci pořádkových sil zajistili protistátní leták.²⁴ O dva dny později byla spolu s Josefem Raisem z Prahy, tehdy bez pracovního poměru, zadržena deset minut po půlnoci v Českých Budějovicích, kde společně rozšiřovali písemnosti vyzývající občany k účasti na *nepovoleném shromáždění dne 20. 8. 1989 v 16.00 hodin na Žižkově náměstí v Českých Budějovicích*.²⁵

klidných hloučků 21. 8. 89, držení minut ticha atd.). Přesně o týden později pošta doručila na OV KSČ dopis, na jehož obálce byl hákový kříž a nápis *smrt komunistům*. Dále byla připojena informace o tom, že budova OV KSČ bude vyhozena do povětří. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... za příslušné dny.

- 18 Nález protistátních tiskovin v rychlíku v Českých Velenicích jedoucím z Rakouska do Prahy dne 5. 7. 1989; nápis na garáži v Jindřichově Hradci propagující Chartu 77 o pět dní později. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dnů 6. a 11. 7. 1989 za operační dny 5. a 10. 7. 1989.
- 19 Humpolec, 10. 7. 1989. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 11. 7. 1989 za operační den 10. 7. 1989.
- 20 Celkem deset protistátních nápisů v Českých Budějovicích ze dne 22. 7., jejich autoři byli ovšem polští dělníci. Dále pak rozšiřování tzv. závadových tiskovin (2. 8.). ABS, f. MV ČR, situační zpráva... Vedle toho se stal v Českých Budějovicích dne 5. 8. na tehdejší poměry závažný trestný čin: násilné přepadení benzinové pumpy na třídě Míru (dnes Pražská třída). Pachatelé, kteří byli dopadeni o čtyři dny později, ukradli 38 000 Kčs a poukázky na benzin a naftu v hodnotě 300 000 Kčs. ABS, f. MV ČR, situační zpráva...
- 21 Dne 26. 7. ve Volarech občanský aktivista, jinak povoláním lesní dělník, Miroslav Crha sbíral podpisy pod Několik vět. Ve Volyni byly 2. 8. rozšiřovány „závadové tiskoviny“ a o šest dní později proběhla opět ve Volarech další podpisová akce na podporu Několika vět, iniciátorem byl tentokrát dělník lesního závodu Prachatic Oliver Kucka. Následujícího dne bylo Několik vět rozšiřováno v Prachaticích. Dne 12. 8. se ve Vimperku objevily letáky vyzývající občany k demonstraci u příležitosti srpnové okupace. ABS, f. MV ČR, situační zpráva...
- 22 Dne 26. 7. byly v Táboře a Sezimově Ústí zaznamenány letáky na podporu Petra Cibulky, 2. 8. v Táboře letáky vyzývající k účasti na demonstraci k výročí srpnové okupace. ABS, f. MV ČR, situační zpráva...
- 23 Dne 26. 7. byla na OV KSČ Písek doručena protistátní tiskovina, 11. 8. byly vylepeny v okresním městě letáky s textem Několika vět. ABS, f. MV ČR, situační zpráva...
- 24 *Dne 1. 8. 1989 kolem 13.00 hodin v Táboře, v restauraci hotelu Slovan byl u Renaty Pánové [...] zajištěn leták formátu A5. Na průklepovém papíře s nadpisem Volně smýšlející občané byl text psaný na psacím stroji, který vyzýval občany na shromáždění dne 23. 8. 1989 v 16.00 hodin v Českých Budějovicích, na náměstí Jana Žižky a k tichému asi hodinovému pochodu po ulici Svobody. Leták byl zajištěn k dalšímu opatření.* ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 2. 8. 1989 za operační den 1. 8. 1989.
- 25 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 4. 8. 1989 za operační den 3. 8. 1989. Renatu Pánovou známe již z prvomájového průvodu v Táboře, kde rozvinula transparent s nápisem *Dialog – ne obušky a celý věznic – V. Havel, J. Petrava, I. Jirous, T. Dvořák, H. Marvanová*. Za tento

Ale nezůstalo u pouhých tiskovin, letáků a nápisů. V tomto období se začaly objevovat i anonymní výhružné dopisy hrozící fyzickou likvidací funkcionářů KSČ, atentáty a bombovými výbuchy.²⁶ Dne 10. srpna oznámil asistent vedoucího tajemníka OV KSČ v Hradci Králové, že v obci Sendražice v uplynulých několika měsících několikrát volal neznámý muž členovi venkovské organizace KSČ V. Juškovi a vyhrožoval mu smrtí jakožto aktivnímu komunistovi.²⁷ Den před výročím srpnové okupace byl hlášen z Rychnova nad Kněžnou další anonymní telefonát, tentokrát neznámý muž sdělil soudruhům z OV KSČ, že *zítra to přijde, kluci*. Násilím vyhrožoval další telefonát týž den i dozorcímu OSOŽ ve stanici Hradec Králové, výhružný dopis dostal i předseda jedné ze stranických organizací v Rychnově nad Kněžnou.²⁸ Ve stejném období obdržel předseda VO KSČ v Rychnově nad Kněžnou dopis s namalovanou šibenicí a datem 21. srpna 1989.²⁹

Na jihu Čech byl 18. srpna 1989 na písecké poště zadržen špatně zalepený dopis, v němž *jsou vulgárním způsobem uráženi konkrétní pracovníci OV KSČ [Písek] a je jim a jejich rodinám vyhrožováno fyzickou likvidací*.³⁰ Týž den se objevil v hale českobudějovického vlakového nádraží ručně psaný leták vyzývající k *odstřelu komunistů*.³¹ Bylo jasné, že oním datem, ke kterému vše směřovalo, byl právě 21. srpen 1989.

svůj odvážný čin dostala trest tři měsíce. Mladá aktivistka se začala projevovat okamžitě po svém propuštění a tento nový čin ze začátku srpna jí „dopomohl“ k půlročnímu vězení. K Renatě Pánové blíže viz PETRÁŠ, Jiří. Jižní Čechy v první polovině roku 1989. In: MALÝ, Ivan a kol., ref. 1.

- 26 V celostátním měřítku se objevují například anonymní telefonáty, resp. hrozby výbuchu, v Praze 15. 8. (hrozba výbuchu v obchodním domě Družba), týž den hrozba vypálení sídla OV KSČ v Liberci (mělo k němu dojít 21. 8.), na Třebíčsku pak anonymní dopis třem funkcionářům KSČ, resp. rady MěstNV, hrozící fyzickou likvidací. Z přelomu července a srpna bylo zaznamenáno také zběhnutí vojáka základní vojenské služby se dvěma samopaly s náboji. K události došlo v prachatické posádce 30. 7. Voják byl druhého dne dopaden. K vážnějšímu činu v armádě došlo v Čakově na Českobudějovicku ve dnech 11.–18. 8. 1989, kdy bylo z armádního skladu ukradeno velké množství trhavín, roznětek, rozbušek apod. Jako viníci byli 19. 8. zjištěni dva vojáci základní služby, při domovní prohlídce u nich bylo nalezeno daleko více munice a vojenského materiálu z dřívějších krádeží. ABS, f. MV ČR, situační zpráva...
- 27 Dne 10. 8. nahlásil *pomocník vedoucího tajemníka OV KSČ Hradec Králové s. Liskovský, že v obci Sendražice, okres Hradec Králové, od prosince 1988 do 3. 8. 1989 v pěti případech telefonoval neznámý muž členu VO [vesnická organizace KSČ] Ing. Vratislavu Juškovi, nar. 1946, [...] a vyhrožoval mu, že bude jako aktivní komunistu usmrcen. Stejný anonym telefonoval i Jaroslavu Škvrnovi, nar. 1950, bytem Sendražice. Pod tímto posledním záznamem bylo verzálkami dopisáno NEZVEŘEJŇOVAT*. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 11. 8. 1989 za operační den 10. 8. 1989.
- 28 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 21. 8. 1989 za operační den 20. 8. 1989.
- 29 Tamtéž.
- 30 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 19. 8. 1989 za operační den 18. 8. 1989.
- 31 Tamtéž.

Onoho historického dne se toho událo v českých zemích poměrně dost, alespoň podle toho, co nám říkají situační zprávy.³² Centrem protirežimních aktivit byla Praha: *Dne 21. 8. 1989 v 17.00 hodin v Praze 1, ve spodní části Václavského náměstí, se shromáždilo asi 1 000 osob. Pracovníky ONV Praha 1 byly vyzvány, aby se rozešly, neboť toto shromáždění není povoleno. Vzhledem k tomu, že účastníci na tyto výzvy nereagovali, byla proti nim nasazena pořádková jednotka S SNB Prahy a vyčleněné síly PP VB MV ŽP ČSR. Dav byl z prostoru Václavského náměstí vytlačen do přilehlých ulic. Kolem 19.40 hodin se ve střední části Václavského náměstí shromáždilo opět větší množství lidí. Po neuposlechnutí výzvy k rozchodu byl dav pořádkovými jednotkami VB z prostoru vytlačen a rozptýlen. Ve 22.30 hodin byl na Václavském náměstí a jeho okolí obnoven klid a pořádek.*³³

Další nepokoje podobného rázu – i když v daleko mírnějším vydání – byly hlášeny z Ústí nad Labem³⁴, Havlíčkova Brodů³⁵, ale i z dalších míst ČSR. Dlužno podotknout, že se nejednalo o masové akce, spíše o iniciativu malých skupinek či jednotlivců. Na druhou stranu tento odpor proti režimu postihl mnoho míst v Česku.³⁶ Z východočeského regionu jsou v záznamech uvedeny (vedle zmíněného Havlíčkova Brodů) Pardubice³⁷, Trutnov³⁸, na Náchodsku pak z polské strany hranice provokovala československé pohraniční orgány skupina osmdesáti osob s transparenty *Polsko-Československá solidarita*.³⁹ V Meziměstí dostal týž den dva anonymní dopisy

32 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 22. 8. 1989 za operační den 21. 8. 1989.

33 Tamtéž.

34 Na obvodní oddělení VB bylo předvedeno celkem devět osob (z toho osm mužů, sedm z dělnických profesí – u jednoho zaměstnání neuvedeno, jeden mistr z podniku), které se v odpoledních hodinách pohybovaly samostatně ve středu města Ústí nad Labem a na oděvu měly připěvněnu trikoloru. Tamtéž.

35 *Dne 21. 8. 1989 kolem 16.50 hodin v Havlíčkově Brodě na nám. ČSA se sešla skupina 17 osob, tzv. Havlíčkovy mládeže, které posedávaly po lavičkách. V 17.00 hodin si stouply a dvě minuty stály v pozoru. Poté obešly náměstí a rozešly se.* Tamtéž.

36 Jmenujme například Brno, Pardubice, Trutnov, Chropyni na Kroměřížsku, Uherské Hradiště, Liberec, Děčín, Vsetín, Kutná Hora. Tamtéž.

37 *Dne 21. 8. 1989 kolem 17.00 hodin byl v ulicích města Pardubice zjištěn pohyb dvou skupinek tzv. Volné mládeže. V tutéž dobu byli na OO VB Pardubice předvedeni manželé STIBICOVI, signatáři Charty 77, kteří odcházeli z domova, s tím aby vysvětlili jednání skupin. Obě skupiny, když zjistili, že STIBICOVI jsou na OO VB, se rozešly.* ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 22. 8. 1989 za operační den 21. 8. 1989.

38 *Dne 21. 8. 1989 v 17.00 hodin v Trutnově, na Gottwaldově náměstí, se sešlo 23 členů tzv. „Nezávislého mírového sdružení“.* Vestoje zachovali dvě minuty ticha a pak tiše zpívali čsl. státní hymnu. Poté se rozešli. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 22. 8. 1989 za operační den 21. 8. 1989.

39 *Dne 21. 8. 1989 kolem 17.00 hodin v katastru obce Malá Čermná, okres Náchod, u hraniční závory, na území PLR, se sešlo 80 polských občanů, kteří zde rozvinuli transparent s heslem „POLSKO-ČESKOSLOVENSKÁ SOLIDARITA“.* Představitel polské Solidarity pronesl projev. Po něm všichni přítomní skandovali hesla „Husák – pryč, Zlatá Praha, ale ne pro nás“. Někteří měli

vyhrožující smrtí Pavel Borna, patrně aktivista či člen KSČ.⁴⁰ V Náchodě vyvěsili nejprve na kašně na náměstí VŘSR a posléze na zeď kostela dva dělníci – Jindřich Štairt a František Hepnar – československou vlajku, kterou předtím nesli po ulici Komenického.⁴¹ V České Třebové pak byly zajištěny tři plakáty odsuzující *internacionální pomoc SSSR*.⁴² Další nápisy *hrubě urážející komunisty a vojáky Sovětského svazu* umístili neznámí pachatelé u silnice mezi obcemi Skalice a Skalička v katastru JZD Smržov.⁴³

Co se nám pro toto období jeví jako typické: dílem to byla velká účast zástupců dělnických profesí v odporu vůči režimu (plakátové, nápisové akce, účast na demonstracích a manifestacích),⁴⁴ dílem byl patrný kvantitativní nárůst násilných projevů vůči režimu: vyhrožování bombovými útoky, fyzickou likvidací, napadáním funkcionářů a příslušníků pořádkových sil, hanobení státních symbolů apod.⁴⁵ Samotný konec srpna již proběhl ve východních Čechách v relativním klidu (alespoň tedy pro orgány SNB a StB), který byl narušen pouze 30. srpna 1989 v Ústí nad Orlicí nápisem urážejícím KSČ. Ten se objevil na WC v podniku Karosa Vysoké Mýto. Po přečtení a dokumentaci ho příslušné orgány zlikvidovaly.⁴⁶ Poslední srpnový den roku 1989 byli v Trutnově zadrženi tři Poláci, kteří se vloupli do místní prodejny Jednoty, aby se posilnili na svou dlouhou cestu do Rakouska, kam chtěli ilegálně přejít. Tento lehce obskurní případ nebyl bohužel více komentován.⁴⁷ Do Žamberku a Chocně pak poštou dorazily dva anonymní dopisy (dle razítek jeden z Pardubic, druhý z Brna) napadající politiku KSČ.⁴⁸

v rukou čl. vlaječky s nápisem „Již nikdy bratrská pomoc“. V 18.35 se účastníci rozešli. Byla provedena fotodokumentace. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 22. 8. 1989 za operační den 21. 8. 1989.

40 Tamtéž.

41 Tamtéž.

42 Tamtéž.

43 Tamtéž.

44 V této souvislosti upozorňuji na skutečnost publikovanou již dříve: KSČ měla deficit v přijímání dělnických kádrů do svých řad již od roku 1987, kdy dělníci aktivně odmítali stát se kandidáty či členy strany. Viz např. PETRÁŠ, Jiří. *Obraz jihočeské společnosti...* In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Sametová revoluce v českých obcích, městech a regionech aneb 25 let poté*. České Budějovice 2014, s. 23–34; PETRÁŠ, Jiří. *Jihočeská společnost a KSČ v roce 1988...* In: *Auspicia*, ref. 1, s. 88–99; PETRÁŠ, Jiří. *Jižní Čechy v první polovině roku 1989*. In: MALÝ, Ivan a kol., ref. 1, s. 69–87. Na tomto místě je nutno podotknout, že častým místem rozšiřování „závadových“ tiskovin a podpisových akcí byly restaurace.

45 Samotného 21. 8. 1989 v Litvínově kolem 07.15 hodin v ulici *Sovětské armády* čp. 21 dosud neznámý pachatel uvedl v činnost na schodišti budovy ruční slzný granát RGSJ JFW 2/75. Unikajícím slzným plynem byla budova, ve které se nachází kanceláře městského výboru KSČ a odboru výchovy kádrů k. p. CHEZA, zamorena. 10 pracovníků uvedeného odboru vyhledalo lékařské ošetření. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 22. 8. 1989 za operační den 21. 8. 1989.

46 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 31. 8. 1989 za operační den 30. 8. 1989.

47 Tamtéž.

48 Tamtéž.

V období do 28. října 1989 se v situačních zprávách setkáváme s případy z východočeského regionu již ve více než dvaceti hlášeníh, což je výrazný kvantitativní posun, navíc se tyto projevy vyskytovaly prakticky ve všech okresech kraje. Kromě výhrůžky sabotážemi, resp. násilnými akcemi,⁴⁹ se jednalo o rozšiřování textu Několika vět,⁵⁰ resp. šlo o nápisy hanobící představitele KSČ či vládnoucí stranu samotnou.⁵¹

Situace samotného dne výročí vzniku Československa byla ve Východočeském kraji charakterizována následujícím způsobem: *Dne 28. 10. 1989 kolem 14.30 hod. v Červeném Kostelci, okr. Náchod, v parku u pomníku legionářů se shromáždilo 30–40 osob, které kladly k pomníku květiny a skandovaly „Masaryk, Masaryk“. Většina ze shromážděných kladně reagovala na výzvu zástupce MěNV a z parku odešla. Na místě zůstalo pouze několik organizátorů. Při zákroku pořádkové jednotky bylo osm osob předvedeno. Mírnější prostředky nebyly použity. V 17.00 hod. byla akce ukončena. Je dokumentováno organizátorství nepovoleného shromáždění vůči Milanu HRUŠKOVÍ, nar. 1959, bytem Červený Kostelec, [...] dělník, a Ladislavu CERMANOVÍ, nar. 1952, bytem Česká Skalice, [...] dělník. Jiný případ narušení klidu a veřejného pořádku nebyl hlášen.*⁵²

Chtěli bychom na tomto místě upozornit na dva v té době rozmáhající se jevy: mezi zadrženými a podezřelými byl opět patrný velký počet dělníků, navíc se do revolty začali tu a tam zjevně zapojovat i členové komunistické strany. Dále je příznačné – alespoň co se týká rozšiřování protisocialistických a protikomunistických tiskovin a tiskoviny Několik vět – že se to odehrávalo z větší části ve veřejném prostoru typicky českém, v restauracích.

V těchto více než dvou měsících byly zmíněny jižní Čechy pouze čtyřikrát: v Písku byl 7. září zadržen jeden občan pro shánění podpisů pod Několik vět,⁵³ 15. října

49 Dne 14. 9. 1989 zavolal anonym na obvodní oddělení SNB v Broumově a sdělil příslušníkům, že v Lešanově vybuchne muniční sklad. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 15. 9. 1989 za operační den 14. 9. 1989. Navíc byl na počátku října odhalen pisatel výhrůžných anonymů: byl jím směnový mistr z podniku Karosa Vysoké Mýto, dokonce člen KSČ. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 4. 10. 1989 za operační den 3. 10. 1989.

50 Pardubice, Pec pod Sněžkou, Dobruška, Hradec Králové, Kunčice u Hradce Králové, Dobruška. ABS, f. MV ČR, situační zpráva...

51 Dne 12. 9. 1989 se vyskytl nápis v Karose Vysoké Mýto *hrubě urážející členy KSČ, dále nápisy „Ať žije Havel, ať žijí spojenci MLR a PLR – za republiku bez komunistů, ať žije svoboda a demokracie a další nápisy podobného charakteru* [autor nápisů pravděpodobně viz pozn. 49]. Předposlední den září v Pardubicích v podchodu na nádraží ČSD byly nalezeny na zdi tři nápisy *hrubě urážející KSČ. Texty nápisů byly provedeny purpurovou barvou z rozprašovače, výška písma 4 cm. Po provedené fotodokumentaci byly nápisy odstraněny.* Samotného 28. 10. byl v Hradci Králové v Mánesově ulici na chodníku zjištěn nápis *hrubě urážející generálního tajemníka ÚV KSČ s. Jakeše.* ABS, f. MV ČR, situační zpráva...

52 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 29. 10. 1989 za operační den 28. 10. 1989.

53 V době od začátku července 1989 sehnal Dušan Matějček, automechanik píseckého ČSAD – z větší části v restauraci Studánka – patnáct podpisů. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne

byl obviněn z přečinu proti veřejnému pořádku nám již známý volarský aktivista Miroslav Crha,⁵⁴ 23. října pak byly na Prachaticku – jmenovitě v obcích Bošice, Javorina a Javorník – na dřevěných autobusových čekárnách ČSAD nalezeny plakáty s výzvami Hnutí za občanskou svobodu;⁵⁵ čtyři dny před výročním dnem vzniku Československa pak byl doručen na OV KSČ v Českém Krumlově dopis zaměřený proti politice KSČ a generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Miloši Jakešovi.⁵⁶

K Jihočeskému kraji bylo k 28. říjnu sumárně napsáno pouze toto: *Bezpečnostní situace v Jihočeském kraji byla bez rušivých jevů. Nevyskytly se případy shromáždění osob ani narušení veřejného pořádku. Příslušníky SNB nebyl proveden žádný zákrok a žádná osoba nebyla předvedena.*⁵⁷ Dlužno podotknout, že tento zápis byl nejkratší a nejnudnější z těch, které popisovaly situaci v jednotlivých českých krajích.⁵⁸

Situace ve východočeských a jihočeských okresech se příliš nezměnila ani v následujících třech týdnech, v posledních dvaceti dnech reálného socialismu. Hned první listopadový den byl na oddělení SNB v Ústí nad Orlicí předán anonymní dopis odeslaný z Prahy. Kritizoval politiku KSČ a postup přestavby a vyzýval k dialogu mezi politickými stranami, církví a nezávislými iniciativami. Adresován byl městským výborům KSČ ve východních a severních Čechách.⁵⁹ Zcela jistě překvapí záznam o události v Hradci Králové dne 3. listopadu: *K nejzávažnějším patří výbuch s následným požárem na hl. n. ČSD v Hradci Králové v úschovně zavazadel. V jednom cestovním kufru byl zjištěn zbytek nástrahového systému tvořený balíčkem, kovovým budíkem a dvěma plochými bateriemi.*⁶⁰ Dne 13. listopadu pak do budovy České pojišťovny v Hradci Králové neznámý telefonista oznámil, že v kanceláři ředitele je umístěna bomba. Následná prohlídka to samozřejmě nepotvrdila.⁶¹ O téměř každodenních a všudypřítomných výskytech protikomunistických nápisů a prohlášení Několika vět snad nemá již informovat.

Za zmínku – co se týká k režimu nesouhlasných projevů na jihu Čech – stojí pouze tři momenty. Dne 2. listopadu se v Písku objevily čtyři bankovky popsané

8. 9. 1989 za operační den 7. 9. 1989.

54 Dne 14. 10. organizoval ve Volarech schůzku tzv. Nezávisle smýšlejících občanů, k níž nakonec nedošlo. Dále viz pozn. 21. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 15. 10. 1989 za operační den 14. 10. 1989.

55 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 24. 10. 1989 za operační den 23. 10. 1989.

56 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 25. 10. 1989 za operační den 24. 10. 1989.

57 Jediný čin, který byl k tomuto dni zaznamenán, bylo loupežné přepadení v Českých Budějovicích. Bez bližších podrobností bylo konstatováno, že pachatel byl zadržen již druhý den. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 29. 10. 1989 za operační den 28. 10. 1989.

58 Zápisy byly řazeny vzestupně, tedy od nejkldnějších krajů k těm, kde byla situace pro bezpečnostní složky nejsložitější. Druhým nejkldnějším krajem byly západní Čechy, na opačné straně stupnice byla samozřejmě Praha. Tamtéž.

59 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 2. 11. 1989 za operační den 1. 11. 1989.

60 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 4. 11. 1989 za operační den 3. 11. 1989.

61 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 14. 11. 1989 za operační den 13. 11. 1989.

nápisy: *Na dvou stokorunových bankovkách byly zhotoveny černou propisovací tužkou šipky směřující k průmyslovému podniku a texty Komunistická přestavba o ekologii a Důkaz, jak komunisti pojali péči o životní prostředí. Na dvou padesátikorunových bankovkách byl nápis „Ještě jedno povstání by neškodilo“ a nápis urážející s. Husáka. Všechny bankovky byly zajištěny.*⁶² O den později se v témže městě vyskytly na jedné autobusové zastávce nápisy *Jakeš je svině – KSČ mafie.*⁶³ Dna dny před Mezinárodním dnem studentstva pak neznámý pachatel vylepil v samotném centru krajského města na třídě maršála Malinovského tři letáky s výzvou k účasti na pochodu u příležitosti Mezinárodního dne studentstva dne 17. listopadu 1989 v Praze.⁶⁴

Zde si dovolíme odbočku a vypravíme se do severočeských Teplic, kde se v těchto dnech odehrávaly věci! Můžeme-li mluvit o nějakém „posledním zvonění“ pro režim, pak zcela jistě začalo v Teplicích. Počínaje dnem 12. listopadu se ve městě na náměstí Zdeňka Nejedlého scházel pravidelně po několik dní několikasethlavý dav demonstrantů s ekologickými požadavky.⁶⁵

Naprosto nepochopitelný, až absurdní je popis bezpečnostní situace na území ČSR dne 17. listopadu 1989: *Bezpečnostní situace na území ČSR je charakterizována těmito případy zaznamenanými z hlášení útvarů SNB. V Jablonci nad Nisou ve s. p. Liaz byl zachycen „Otevřený dopis obrody, klubu za socialistickou přestavbu“. Občan v Litoměřicích odevzdal dotazník k průzkumu veřejného mínění, který má anonymní charakter a názory se vyjadřují formou číselných odpovědí na přiložené otázky. V Brně byl zadržen 17letý mladík, který v trolejbusu vylepoval samolepku s nápisem „Propustíte Petra Cibulku“. Z okresu Praha-východ byla hlášena loupež, pachatel byl zadržen. V Praze 1 dva občané Libye z dosud nezjištěných důvodů pobodali čs. občana a způsobili mu zranění s dobou léčení 4 týdny. Jsou stíháni na svobodě pro ublížení na zdraví.*⁶⁶ O povoleném shromáždění a následném násilném rozehnaní z něho vzešlé demonstrace ani slovo! A to měl zápis z inkriminovaného dne více než deset stran. Podrobně byla popisována drobná kriminální činnost, různé dopravní nehody apod. Až to působí dojmem, že se o této objektivně významné akci snad ani nechce – o důvodech můžeme samozřejmě spekulovat – referovat. Důvod mohl být samozřejmě

62 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 3. 11. 1989 za operační den 2. 11. 1989.

63 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 4. 11. 1989 za operační den 3. 11. 1989.

64 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 16. 11. 1989 za operační den 15. 11. 1989.

65 Dle údajů ze situačních zpráv to bylo dne 12. 11. cca 500 občanů, o den později demonstrovalo již přes 1 000 občanů. Dne 14. 11. se sešlo v centru města cca 100 osob *inklínujících ke hnutí „punk“, „hipies“ a osoby cikánského původu. [...] Z řad účastníků shromáždění se začaly ozývat výzvy, aby se nadále každodenně pokračovalo v demonstracích.* Nutno podotknout, že strach komunistických elit byl tak veliký, že vedoucí tajemník OV KSČ v Teplicích slíbil demonstrujícím, že dne 20. 11. 1989 se bude konat na místním zimním stadionu veřejné shromáždění zaměřené na ekologii a životní prostředí. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... Podrobněji k tématu viz VANĚK, Miroslav. *Nedalo se tady dýchat.* Praha 1996; VANĚK, Miroslav a kol. *Ostrůvky svobody: Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu.* Praha 2002.

66 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 18. 11. 1989 za operační den 17. 11. 1989.

i prozaický: uzávěrka pro situační zpráva mohla být dříve, než byla demonstrace násilně rozeznána. To by ovšem předpokládalo, že se o akci na Národní třídě objeví zmínka o den později – což se ovšem také nestalo.⁶⁷

Teprve následující den se v situační zprávě⁶⁸ objevuje následující: *V hlavním městě Praze bylo provedeno v odpoledních a večerních hodinách bezpečnostní opatření ke shromáždění většího počtu osob, které se pohybovaly v Praze 1 na Václavském náměstí, Národní třídě, na Újezdě a dalších ulicích a narušovaly veřejný pořádek a dopravu. Síly a prostředky, které byly připraveny, nebyly proti shromáždění použity.*⁶⁹ Dále bylo konstatováno, že na mnoha místech republiky se začaly objevovat letáky a plakáty vyzývající k demonstracím a stávkám, jakož i k vyšetření zásahu na Národní třídě a potrestání viníků.⁷⁰ Psalo se též o „provokacích“ v divadlech, kde se místo původně plánovaných představení četly výzvy studentů k týdenní stávce a vyzývající ke generální stávce 27. listopadu.⁷¹ Z jihočeských lokalit byly zmiňovány pouze Strakonice, Tábor a České Budějovice,⁷² na východě Čech jich bylo nepoměrně více: Hradec Králové, Náchod, Nové Město nad Metují, Trutnov, Jičín, Semily, Svitavy, Ústí nad Orlicí.⁷³

Vše se rychle mění od následujícího dne. Bezpečnostní orgány prostě nemohly ignorovat rychle se měnící situaci a masové vzednutí odporu proti režimu.⁷⁴ Již můžeme mluvit doslova o plošném odporu. V situační zprávě ze dne 22. listopadu se poprvé zmiňuje pro předchozí den masová demonstrace na pražském Václavském náměstí, které se dle oficiálních údajů zúčastnilo na 150 000 lidí.⁷⁵ *Na teritoriu republiky bylo zjištěno celkem 395 letáků a tiskovin a texty obsahující výzvy ke generální stávce dne 27. 11. 1989, ke stávce vysokoškolských studentů a divadelních umělců, odsuzující zásah bezpečnostních sil dne 17. 11. 1989 v Praze a požadavky k jeho prošetření a hanobící KSČ, socialistické společenské zřízení a jejich představitele. V této*

67 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 19. 11. 1989 za operační den 18. 11. 1989.

68 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 20. 11. 1989 za operační den 19. 11. 1989.

69 Tamtéž.

70 Rozšiřovala se též informace o údajné smrti studenta Martina Šmída, která měla nastat v důsledku *ubití bezpečnostními složkami*. Proto se na řadě míst též objevovaly hned dva dny po 17. 11. nápisy požadující vyšetření této události, např. v Opočně ve vývěsní skřínce MNV.

71 Bylo konstatováno, že tyto výzvy a reakce herců na ně se ne vždy setkávaly s pochopením diváků. Zatímco v plzeňském divadle J. K. Tyla přijali všichni přítomní výzvu studentů ke stávce spontánním potleskem, v Gottwaldově většina diváků z divadla okamžitě po přečtení výzvy odešla. V divadle F. X. Šaldy v Liberci pak výzvu studentů – na rozdíl od herců činohry – odmítli členové operního souboru.

72 Jinak byly v situační zprávě zmíněny jižní Čechy v souvislosti s úhynem 2 330 kuřat brojlerů v hodnotě asi 40 000 Kčs v JZD Římov.

73 ABS, f. MV ČR, situační zpráva...

74 Součástí této atmosféry byly i informace o fyzických a verbálních útocích na představitele komunistických a státních orgánů, ty byly na denním pořádku.

75 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 22. 11. 1989 za operační den 21. 11. 1989.

souvislosti bylo zjištěno 17 pachatelů, kteří disponovali 110 písemnostmi uvedeného charakteru. [...] Ke stávce pražských divadelních umělců se připojilo šest mimopražských divadel.⁷⁶ Na tomto místě je ovšem nutno podotknout, že události se vyvíjely rychleji, než uváděly zápisy a popisovaly oficiální počty, navíc ne vše z jednotlivých míst republiky bylo hlášeno. Proto i zde uvedené počty a příklady tvoří pouze malou část celkové reality.⁷⁷ V této době byly dokonce ještě zaznamenány snahy trestat ty, kteří tyto plakáty vylepovali či rozšiřovali.⁷⁸

Následující informace vypovídají o demonstracích a protisocialistických akcích (v rádech několika málo tisíc účastníků) na různých místech Čech podle zdrojů MV ČSR. Vše vrcholí sdělením o půlmilionové manifestaci v Praze na Letenské pláni v sobotu 25. listopadu⁷⁹ či o generální stávce. Typické jsou pro toto několikadenní období také četné informace o anonymních dopisech hrožících fyzickými útoky či výhrůžkách fyzickou likvidací veřejných činitelů, lidí, kteří nemuseli být přímo součástí aparátu KSČ, ale „pouze“ neoblíbení aktivisté, příslušníků pořádkových složek, resp. Lidových milic – i s odstupem let jde o vcelku nechutnou četbu.⁸⁰ Masivně se objevují i letáky či tiskoviny podporující Občanské fórum a jeho představitele.

Poslední situační zpráva z 6. prosince 1989 za předchozí den už obsahuje pouze informace o skutečných kriminálních deliktech. Jenom ve stručném úvodu popisuje neutrálně vesměs negativní reakce občanské společnosti na složení nové federální vlády.⁸¹

76 Pro porovnání: Východočeský kraj z celorepublikového počtu 395 letáků a tiskovin 13 (Hradec Králové 7, Ústí nad Orlicí 6), Jihočeský 55 (České Budějovice 40, Písek 9, Jindřichův Hradec 6). Výskyt nápisů (celorepublikově 25): Hradec Králové 5, Chrudim 4. Stávka divadelních umělců: Východočeské divadlo Pardubice. Za jižní Čechy uvedeno pouze Městské kulturní středisko v Dačicích. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 22. 11. 1989 za operační den 21. 11. 1989.

77 V té době již stávkovalo i Jihočeské divadlo v Českých Budějovicích, z Jindřichova Hradce je zaznamenán příklad, kdy samotný příslušník SNB předává plakáty s *pobuřujícím textem*, které musel likvidovat, kolemjdoucím občanům, aby je vylepovali jinde.

78 Podezření z přečinu proti veřejnému pořádku bylo 22. 11. 1989 sděleno například studentům z Pardubic Jaroslavu Pekárkovi a Jiřímu Hlaváčovi. ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 23. 11. 1989 za operační den 22. 11. 1989.

79 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 26. 11. 1989 za operační den 25. 11. 1989.

80 Dne 27. 11. 1989 ve 12.00 se dostavili na OS SNB Rychnov nad Kněžnou vedoucí redaktor „Jiskry Rychnovska“ ing. Petr KURALÍK, nar. 1954, a předal dopis, který mu byl téhož dne doručen s redakční poštou. Jedná se o anonym, písmena vystřižena z novin, na kterém je text: „Kubalíku, teď tě pověsíme za studenty“. Na jiném místě: Dne 28. 11. 1989 se dostavil na OO VB Králíky, okr. Ústí nad Orlicí, Karel Hejhal, nar. 1950, [...] dělník, předseda CZV KSČ VD Dřevotex Lichkov, a předal anonymní dopis, který mu byl doručen dne 22. 11. 1989 do místa bydliště s textem „už brzy začneme věšet komunisty a tebe s rodinou taky“. ABS, f. MV ČR, situační zpráva...

81 ABS, f. MV ČR, situační zpráva... ze dne 6. 12. 1989 za operační den 5. 12. 1989.

Situace z pohledu krajských orgánů KSČ

Jak si na následujících stránkách ukážeme, informace na úrovních krajských stranických orgánů byly přece jenom o něco podrobnější než výše uvedené údaje ze situačních zpráv MV ČSR. Do značné míry znepokojivou informací pro východočeské komunistické elity byl fakt, že stále více řadových straníků se chtělo seznamovat s obsahem „pamfletů a protistátních tiskovin“, vůči nimž se měli na členských schůzích vymezovat. Jejich výskyt byl totiž v červenci již dosti vysoký: informace o vylepených textech Několika vět či různých protikomunistických nápisech byly hlášeny například ze státního podniku Východočeské papírny Lanškroun,⁸² OÚNZ Ústí nad Orlicí,⁸³ Pleas Havlíčkův Brod a dalších. Příznačný je i další případ: *Dne 12. 7. 1989 v době od 18.30 do 19.15 hod. seznamoval v restauraci U Strouhalů v Ústí nad Orlicí Aleš Šmejdiř, [...] bez zaměstnání, přítomné hosty s nelegálním dokumentem Charty 77 „Několik vět“. Provedeným šetřením bylo zjištěno, že písemnost dostal od Milana Sirůčka, kterému se na jeden výtisk rovněž podepsal. Šmejdiř do 13. 7. 1989 sehnal 21 podpisů. Podepsali se učni, studenti a dělníci z podniků: Perla, Elitex, OÚNZ a Prefa.*⁸⁴ Podobné informace se objevovaly i v následujících signálních vnitrostranických informacích z letních dovolenkových měsíců.⁸⁵ Občané, komunisty nevyjímaje, také velmi nelibě nesli zvýšení maloobchodních cen.⁸⁶

Další zádrhel spočíval v tom, že poměrně široký sortiment zboží, kterého bylo ještě před časem běžně na pultech prodejen, byl náhle nedostatkový, podpultový, z prodejen zcela zmizel, a když se takové zboží náhodou objevilo, bylo okamžitě vyprodáno. Zpráva o stavu trhu za srpen ve Východočeském kraji sice konstatovala, že co do kvantity je potravinářského zboží dost, avšak chyběla pestrost – z masných výrobků nebyly k dostání speciality, sekané výrobky k ohřevu a trvanlivé výrobky, totéž u mraženého zboží. Kontinuálně nebyla uspokojována poptávka u tavených a tvrdých sýrů, navíc leckde vážlo zásobování. Údajně *omezené zdroje vhodné drůbeží suroviny* způsobily nedostatek drůbežářských uzených výrobků. Na mnoha místech kraje (Hradec Králové, Pardubice, Havlíčkův Brod, Semily) byly kvůli výpadkům

82 Vedle Několika vět se v podniku objevily i nápisy „Komunisté pozor! Budete pověšeni. Váš Lenin“. Operativní vnitrostranická informace z VČ kraje k 17. 7. 1989. Zápis ze 33. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 3. 8. 1989. SOA Zámorsk, Archiv KV KSČ v Hradci Králové, f. 1, sv. 201, arch. j. 33.

83 Podpisy pod Několik vět sháněl zaměstnanec OÚNZ Hýbner, *bigotní katolík a zatvrzelý přívrženec Charty 77*. Tamtéž.

84 Tamtéž.

85 Jak uvádí signální informace ze 2. 8. 1989, Několik vět rozšiřoval samotný člen KSČ, elektromechanik Jaroslav Vondráček z Hořic v Podkrkonoší. Skutečnost, že byl posléze vyloučen z KSČ, mu zcela jistě psychické trauma nepřinesla. Signální vnitrostranická informace z VČ kraje ke 2. 8. 1989. Zápis ze 34. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 17. 8. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 201, arch. j. 34.

86 Tamtéž.

v pekárnách prázdné regály, nehledě na obecný nedostatek jemného pečiva – v krajském městě byla bez náhrady zrušena výroba koblih. Nealkoholické nápoje, resp. jejich kvantita, nebyly v letních měsících schopny uhasit žízeň občanstva. Dodávky droždí byly kráceny o 30 %. Čeho bylo vždy dostatečné množství? Piva.⁸⁷ *Přes veškeré úsilí [...] se nepodařilo zabezpečit dostatek aktovek, cviček a přezúvek, teplákových souprav a bavlněného prádla v nižších cenových polohách. Ze školních potřeb chybějí penály grafitové a pastelové tužky atp. Trvá nepříznivá situace v nabídce zubních kartáčků, saponátových pracích prostředků a vlasových šamponů. Podnik Drobné zboží Hradec Králové zajistil v rámci výměnných akcí dodávky tohoto zboží od zahraničních partnerů, situace na trhu to však řeší pouze částečně.*⁸⁸

I proto překvapuje závěr z operativní vnitrostranické informace projednané nejvyšším krajským stranickým orgánem dne 23. srpna 1989: *Celkovou politickou situaci ve VČ kraji a v jednotlivých okresech lze charakterizovat jako klidnou. K závažnějším negativním jevům ani k narušení veřejného klidu a pořádku nedošlo. Zabezpečení klidu v srpnových dnech bylo výsledkem dobré cílevědomé práce strany, LM, NV, organizací a orgánů NF i státních mocenských orgánů...*⁸⁹

Dlouhodobě se též nedařilo v oblasti státní bytové výstavby, kdy se normální člověk bez protekce prakticky neměl jak dostat k novému bytu. Pořadníky, které se na nové byty vedly, dávaly šanci v řádu mnoha let. Jistou šanci samozřejmě skýtala družstevní výstavba, podnikové byty či výstavba rodinných domků. V případě mladých absolventů různých vysokých škol byla nejspíše nejlepší možnost přestěhovat se např. do Severočeského či Severomoravského kraje, kde získali okamžitě zaměstnání i byt, a navíc příplatek, kterému se – kvůli špatnému životnímu prostředí – říkalo spíše pohřebné. Ve městech na druhou stranu existovalo mnoho prázdných, opuštěných a mnohdy vybydlených bytů, o které neměl nikdo zájem: za byty čtvrté kategorie (bez vody v bytě a se sociálním zařízením na chodbě, mimo byt) se sice platil nájem v řádech korun měsíčně, nicméně k životu to moc nebylo. Takový byt si zbývalo svépomocí opravit a upravit na vlastní náklady. Byla-li navíc referentka na příslušném bytovém odboru zájemcům příznivě nakloněna, zařídila jim i přidělení bytu. Tento postup měl i další výhodu: nájemné člověk platil i nadále jako za byt čtvrté kategorie.

Se zdevastovanými byty byl spojen další problém: mnoho z nich obývali romští či nepřizpůsobiví spoluobčané žijící na okraji společnosti. Byly regiony, které byly tímto problémem přímo zaplaveny, opět především severní Čechy⁹⁰ a severní Morava.

87 Zpráva o stavu trhu ve VČ kraji za dne 12. 9. 1989. Zápis ze 38. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 28. 9. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 38.

88 Tamtéž.

89 Operativní vnitrostranická informace z VČ kraje projednána a schválena zasedáním předsednictva KV KSČ dne 23. 8. 1989. Zápis ze 35. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 23. 8. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 201, arch. j. 35.

90 K tomu blíže PETRÁŠ, Jiří. Severní a jižní Čechy v roce 1989 – komparace. In: *Ústecký sborník historický*, 2016.

Tato ghetta, i když v menším měřítku, vznikala ale prakticky v každém regionu. Jedno z nich popisuje i příslušný materiál ONV Pardubice: *Ve střediskové obci Dašice žije 85 cikánských občanů, z toho 11 je dosud málo sociálně přizpůsobených a nejsou schopni opatřit si nutné podmínky k životu, bydlení a postarat se o své děti. Podle evidenčních listů bydlí na území MNV Dašice 7 cikánských rodin v různých typech bytů JZD, 4 rodiny v rodinných domcích, 3 rodiny v prostorách náležejících NV a 5 rodin bydlí v objektech jiných organizací nebo soukromých osob. V cikánské populaci je složení rodin nestálé.*⁹¹ Následně se v materiálu uvádí, že další koncentrace cikánských rodin v Dašicích je nežádoucí a Odbor sociálních věcí a zdravotnictví ONV v Pardubicích usiluje o to, aby děti z těchto rodin po svém osamostatnění se již do obce nevracely. Řešení neviděl MNV ani ve vystěhování cikánských problémových rodin do okolních obcí (která obec by si ostatně dobrovolně způsobila na svém území problém), takže místní si museli pomoci sami. U dvou rodin, resp. samoživitelek s malými dětmi bez otce, plánoval MNV vyřešit problém sehnáním práce pro matky dětí a přidělením lepších bytů, u ostatních však tápal.⁹²

I jihočeské elity si pochvalovaly, jak jsou jejich spoluobčané loajální. Na schůzi předsednictva JKV KSČ konstatovaly, že *účinnost přijatých opatření, jejich realizace se odrazila v tom, že v srpnových dnech byl v kraji zabezpečen klid, veřejný pořádek.*⁹³ Přiřítáno to bylo především dobré přípravě jihočeských komunistů (samozřejmě pod vedením JKV KSČ) na tento „politicky citlivý den“; dle předsednictva se vyplatila dobrá informovanost řadových komunistů na členských schůzích před 21. srpnem, jakož i dobré zásobování vnitřního trhu, zejména základními potravinami.⁹⁴ Jak primitivní, ale účinné.

Nedostatek zboží na pultech měl samozřejmě vícero příčin. Byla to obecně malá výkonnost československé ekonomiky, v továrnách se vyrábělo na zařízeních mnohdy několik desítek let starých, centrální řízení bylo zcela nepružné. Proto zájemci o auta na své motorové miláčky po předchozí vinkulaci čekali ještě mnoho měsíců, proto byl nedostatek spotřební elektrotechniky, praček, televizorů, videopřehrávačů, chladniček, mrazicích boxů do domácností a kdoví čeho dalšího tuzemské provenience. Nedostatek tohoto zboží se řešil dovozem z „bratrských“, socialistických

91 Informace o obsahu dopisu předsedy MNV Dašice radě ONV Pardubice. Schůze rady ONV v Pardubicích 14. 9. 1989. SOKA Pardubice, ONV Pardubice 1960–1990, neuspořádáno, č. př. 112/92, kniha 248.

92 Tamtéž.

93 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 24. 8. 1989, Státní oblastní archiv Třeboň (dále jen SOA Tb), fond bývalého Jihočeského krajského výboru Komunistické strany Československa v Českých Budějovicích (dále jen JKV KSČ), fasc. 288, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 209.

94 Tuto pracně vytvořenou rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou nenarušily ani drobné disproporce, za jaké byly prohlášeny například poruchy v zásobování pekárenskými výrobky ve Vavcově na Prachaticku 14. 8. či o pět dní později v Písku, a dokonce ani dodávka mléka „obohačeného“ o alkalickou příměs saponátu v Prachaticích dne 17. 8. Tamtéž.

i z kapitalistických států. O západní výrobky byl zájem samozřejmě daleko větší – nejenom kvůli kvalitě (která ale nebyla vždy taková, jak si lidé představovali), ale i kvůli jejich designu. Zlaté časy tehdy prožívali tzv. veksláci, kteří před prodejny se západním zbožím (Tuzex) měnili v kurzu pro ně výhodném koruny za tzv. bony.⁹⁵

Další příčina mizerného zásobování souvisela s již výše uvedeným zastaralým výrobním parkem mnoha našich továren. Ruku v ruce s tím šla menší produktivita, brány továren opouštělo méně výrobků. Československé podniky proto raději vyvážely zboží za devizy do ciziny, neboť tvrdá valuta byl jeden z mála způsobů, jak si vylepšit podnikové hospodaření, popřípadě zmodernizovat zařízení. Proto byl nedostatek toaletního papíru, dámských hygienických vložek apod.

Samozřejmě zde byly lokální rozdíly. Byla města s přednostním zásobováním (Praha, Ostrava, Brno). Důraz na plné pulty byl samozřejmě kladen v období Velikonoce a Vánoc. Dobře se nakupovalo též v době velkých prodejních výstav či veletrhů. To byl případ třeba právě Českých Budějovic, kde na přelomu srpna a září pravidelně probíhala celostátní zemědělská výstava Země živitelka.

A pak tu byly vyložené lokální výpadky, kdy musela být z jakéhokoliv důvodu uzavřena provozovna. Proto byl třeba ve Východočeském kraji v určitém období roku 1989 nedostatek pekárenských výrobků a sladkého pečiva. Zásobování ze sousedních krajů, zdaleka ne pružné a rychlé, nemohlo situaci zachránit. Příčin špatného zásobování a nedostatku zboží by bylo možno nalézt daleko více (ostatně „překvapivě“ se s nimi potýká i dnešní, globální ekonomika), přesáhlo by to však rámec této studie.

Přesto se na jihu Čech přihodilo v srpnu čtrnáct nemilých událostí, které svým zaměřením narušily reálnésocialistickou idylu. Vedle nápisů podporujících Chartu 77 a hanobících politiku a představitele KSČ to byly též agresivnější výlevy slibující pomstu komunismu a komunistům.⁹⁶

Krajské výbory KSČ – jejich předsednictva – hodnotily vnitropolitickou situaci v kraji také v září, hodnotící kritéria byla ovšem ovlivněna hlášenými z místních organizací strany, které situaci místy lakovaly trochu narůžovo (samozřejmě vždy záleželo na personálním obsazení místních či závodních výborů). Východočeské předsednictvo dospělo k následujícím závěrům: *Jednotný a rozhodný postup stranických, státních a bezpečnostních orgánů se stal stabilizujícím faktorem a snahy protisocialistických sil nenašly v našem kraji širší základnu pro narušování veřejného pořádku a klidu. [...] Následné období potvrdilo, že v kraji je politická situace stabilizovaná a že*

95 Bony byly poukázky, za něž si mohl člověk v prodejnách sítě Tuzex koupit západní zboží: potraviny, oděvy, ale hlavně spotřební elektroniku. Ač byl oficiální kurz těchto poukázek vůči koruně 1 : 1, nebylo výjimkou, že za jeden bon musel člověk zaplatit až pět korun. Z veksláků se pak po roce 1990 z velké části formovala naše nová ekonomická – mafiánská – elita.

96 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 24. 8. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 288, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 209.

širší veřejnost podporuje politickou linii KSČ.⁹⁷ Na jiném místě téže informace ale najdeme trochu depresivní tóny: *Náborová hladina veřejnosti odráží procesy přestavby hospodářského mechanismu a demokratizace včetně problémů tento proces potvrzujících. Do názorů se promítá aktivita nelegálních struktur, které využívají všech příležitostí k prosazování svých cílů. [...] Členskou základnou jsou kritizovány přístupy ČST k programovému vysílání. Nejsilnější kritika zní k pořadům, v nichž vystupují kulturní pracovníci, zejména herci, kteří podepsali a tím se přihlásili k výzvě „Několik vět“. Kládou otázky, proč jim televize umožňuje vystupovat. Poukazováno bylo i na vystoupení moderátorek v pořadu Studio kamarád 4. 9. 1989. Zde ve vysílání k zahájení školního roku oslovovaly pedagogickou pracovníci „paní učitelko“ apod. Přitom oslovení „soudružko učitelko“ se běžně používá již od mateřských škol a konče středními školami a SOU.⁹⁸*

Mezi řadovými komunisty v základních organizacích již zmizela bezbřehá důvěra v systém: začali viditelně projevovat nechuť vykonávat stranické, odborářské či svazácké funkce. Staří jako důvod uváděli pro ně někdy až nekritické přehodnocování socialistické výstavby v SSSR a dalších socialistických zemích, mladá generace komunistů byla znechucena dlouhodobým neřešením dle nich zásadních nedostatků. Mezigenerační rozdíly se samozřejmě projevovaly i v samotné KSČ.⁹⁹ Řadoví komunisté (bez rozdílu věku) navíc poukazovali na rostoucí problémy v zásobování, dotazovali se na vnitrostranickou situaci, kterou nepokládali za ideální.¹⁰⁰

K písemnému záznamu z tohoto zasedání KV KSČ je připojeno i vystoupení vedoucího tajemníka KV KSČ Otto Lišky na 15. zasedání ÚV KSČ, které se odehrálo ve dnech 11.–12. října 1989.¹⁰¹ Je rozhodně dobré si ho alespoň ve stručnosti analyzovat. Příspěvek měl devět stran, z toho celkem pět zabírají kritické poznámky k situaci v Maďarsku, Polsku a hlavně vůči naší kulturní scéně: *Rozhodně a správně naše vedení strany odmítlo stanovisko PLR a MLR přehodnocující internacionální pomoc v roce 1968 a vlastně tím i naše Poučení a nejen stanovisko, ale i praktické kroky vznikají. Výbor filmové sekce přijal toto stanovisko: „Společensko-politické důvody, které vedly k neschválení filmových děl pro veřejné promítání na*

97 Informace o politické situaci a postupu stranických orgánů, základních organizací KSČ při zabezpečování závěrů XVII. sjezdu a usnesení KSČ ve Východočeském kraji k 11. 9. 1989. Zápis ze 35. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 28. 9. 1989. SOA Zámrsrk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 38.

98 Informace o politické situaci a postupu stranických orgánů, základních organizací KSČ při zabezpečování závěrů XVII. sjezdu a usnesení KSČ ve Východočeském kraji k 11. 9. 1989. Zápis ze 35. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 28. 9. 1989. SOA Zámrsrk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 38.

99 Operativní vnitrostranická informace z VČ kraje k 18. 9. 1989. Zápis ze 39. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 16. 10. 1989. SOA Zámrsrk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 39.

100 Signální vnitrostranická informace z VČ kraje k 26. 9. 1989. Tamtéž.

101 Jednalo se o diskusní příspěvek v rámci tzv. nemonotematického obsahu zasedání ÚV KSČ.

počátku 70. let, podle názoru VFS již pominuly, obdobně i pro stažení dalších filmů z veřejné distribuce.“ [...] Tak už ne krizová léta se všemi hlubokými a těžkými dopady i na poli kultury, ale ideová platforma a odkaz s návodem na – cituji z čl. 3 zmíněného stanoviska – „nezbytnosti vyřešení autorsko-právních otázek v případech tvůrců žijících trvale v zahraničí – např. Kundera a další“. O několik řádků dále: *Není třeba si zastírat, že při revolučních změnách ve společnosti se vždy právě tato oblast stává předmětem koncentrované pozornosti našeho třídního protivníka. Některé negativní jevy, které se zde v poslední době vyskytují, svědčí ne o další demokratizaci v této oblasti, ale o všeobecné liberalizaci, odchodu od třídního přístupu, leninské zásady stranickosti a popírání vedoucí úlohy naší strany v této oblasti.*¹⁰² O něco dále brojí proti dalším „nebezpečným jevům“, jako je například tzv. moderní pojetí socialismu, což je v jeho očích privatizace majetku, obnova politických stran, které se již nehlásí k socialismu, a rozhodně je v této souvislosti proti přijetí koncepce lidských práv. Už vůbec Otto Liška nesouhlasí s ústupky, které byla tehdy (při tvorbě nové ústavy ČSSR) připravena KSČ učinit vůči církvi, zejména římsko-katolické.¹⁰³ Takový byl v říjnu 1989, měsíc před 17. listopadem, duchovní svět vedoucího tajemníka KS KSČ (a jistě nejenom jeho).

O deset dní později na dalším zasedání předsednictva KV KSČ se samozřejmě opět řešila vnitropolitická a vnitrostranická situace ve Východočeském kraji. Problémy a nespokojenost občanů, komunisty nevyjímaje, se vyskytovaly prakticky ve všech oblastech života, od předchozích podobných zpráv byl ale rozdíl v kvantitě nedostatků a následně i v intenzitě rozladěnosti. Samozřejmostí bylo nefungování dodavatelsko-odběratelských vztahů, některé podniky nebyly schopny splácet pohledávky, a už vůbec ne zásobovat domácí trh. Trh západní byl kvůli devizám upřednostněn. Platbu v devizách po sobě navzájem vyžadovaly i některé tuzemské státní podniky.¹⁰⁴ Běžné byly pohledy na vyprázdněné regály obchodů, chybělo zejména levnější zboží. Hmatatelná byla nedůvěra v českou cestu přestavby, lidé (včetně členů KSČ) nějak nemohli uvěřit těm, kteří byli u moci od počátku sedmdesátých let. Jak známo, schody se nezametají odspoda. Kritizovány byly i nové učebnice pro školy, zejména základní, v nichž se to údajně jen hemžilo cizími slovy, kterým děti nerozuměly, málokomu bylo jasné, proč se (nejen) učitelé zatěžují zbytečnou administrativou. Na druhou stranu byla proklamována nedůvěra v umělce, kteří podepsali Několik vět a nebyli loajální vůči systému, a kritizována byla i Československá televize, která dávala těmto lidem ve svém vysílání prostor.

102 Vystoupení soudruha Otto Lišky, vedoucího tajemníka KV KSČ (na 15. zasedání ÚV KSČ ve dnech 11.–12. 10. 1989). Zápis ze 39. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 16. 10. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 39.

103 Tamtéž.

104 Signální vnitrostranická informace z Východočeského kraje k 3. 10. 1989. Zápis ze 40. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 26. 10. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 40.

Hodně nelibě nesli lidé přijímání záznamů na prodej nové Škody Favorit. Čekací doba na vysněný automobil se totiž pohybovala v řádech měsíců a kritizována byla samotná firma, že není schopna vyrobit dostatek automobilů. Lidé byli přitom v rámci tzv. vinkulace nuceni dopředu zaplatit plnou cenu automobilu a pak už jenom čekat a čekat a doufat. S kladnou odezvou se samozřejmě nesetkalo ani připravované zdražení novin a časopisů, u mnohých titulů až o 100 %, a následné snížení jejich nákladu. Zatímco v příhraničních oblastech s Rakouskem byl kritizován malý pohraniční styk, kdy se lidé báli, že kvůli kurzu koruny vůči šilinku jim jižní sousedé vykoupi obchody, ve Východočeském kraji panovaly stejné obavy vůči Polákům: blížily se Vánoce a vidina prořídých regálů nebyla příliš lákavá.¹⁰⁵ Realita na konci roku naštěstí nebyla zdaleka tak špatná, ale to už je částečně jiný příběh.¹⁰⁶

Ve východočeských Valdčích bylo umístěno jedno z „nejvyhlášenějších“ nápravně výchovných zařízení¹⁰⁷ pro nejtěžší zločince, zařazené do III. nápravně výchovné skupiny. V říjnu 1989 zde trávilo své dny celkem 2 400 osob ve III. nápravně výchovné skupině (v I. nápravně výchovné skupině 5 osob, ve II. 90 osob). Nejvíce z nich – 1 050 – bylo ve věku 31–45 let, celkem 580 vězňů bylo ve věku 26–30 let, chovanců v rozmezí 22–25 let bylo 350, starší 65 let byli čtyři. Co se týká nejvyššího dosaženého vzdělání: základní vzdělání 650, vyučených 1 000, středoškolské 60, vysokoškolské 10 osob. Nejvíce osob si odpykávalo trest na 10 let (kolem 770), nad 15 let 100 osob. Značná byla i recidiva: našli se zde jedinci (počet neupřesněn), kteří byli za zdmi věznice již podvacáté (!), více než pětkrát si „posedělo“ více než 700 osob, „troškařů“, kteří „seděli“ třikrát čtyřikrát, bylo kolem 350. O tuto kriminální elitu se staralo na 400 zdatných příslušníků Vězeňské stráže. Zhruba tři ze čtyř vězňů docházeli do práce do okolních podniků. Slovo „docházet“ zde je více namístě než slovo pracovat. Zbytek vězňů se pro práci zjevně nenarodil. Tato uzavřená skupina lidí pak ročně „vyfasovala“ kolem 12 000 kázeňských trestů. Projednávaný materiál uvádí: *Výkon trestu u odsouzených zařazených do III. NVS zpravidla plní funkci pouze ochrany společnosti před pachateli závažných*

105 Informace o politické situaci a postupu stranických orgánů, základních organizací KSČ při zabezpečování závěrů XVII. sjezdu a usnesení ÚV KSČ ve VČ kraji k 9. 10. 1989. Zápis ze 40. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 26. 10. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 40.

106 Jak se dočteme např. v informační zprávě o zásobování vánočního trhu v roce 1989 v okrese Pardubice, tam, kde byl nedostatek zboží z domácí produkce, pomohly masivní dovozy ze SSSR, Německa, Maďarska, Španělska, Itálie, Číny a dalších států. Nedostatkové přesto zůstávaly chladničky, pračky, některé textilní zboží, obuv apod. Informativní zpráva... pro schůzi rady ONV v Pardubicích dne 7. 12. 1989. SOkA Pardubice, ONV Pardubice, neuspořádáno, č. př. 112/92, kniha č. 249.

107 Objekt k tomuto účelu sloužil od roku 1857.

*tretných činů, nikoli funkci převýchovy.*¹⁰⁸ Někomu se může zdát, že tato informace je zde nadbytečná. To však tehdy ještě nikdo netušil, že o několik týdnů později přijde velká amnestie...

Poslední zasedání představenstva východočeského KV KSČ před „velkou rebelií“ se konalo 9. listopadu 1989. Na jednání byla opět – jak jinak – vnitropolitická situace a její hodnocení k 16. říjnu 1989. Bylo by zbytečné opakovat informace, které se prakticky neliší od předchozích informativních zpráv pro KS KSČ. Jedna však byla navíc: ve zprávě se znepokojeně konstatuje, že mezi lidmi se šíří *magnetofonové kazety s nahrávkou komentovaného vystoupení s. Jakeše, generálního tajemníka ÚV KSČ, v Jihočeském kraji. Jeho vystoupení před funkcionářským aktivem má být hrubě vulgarizováno. Rozšiřování nahrávek řeší složky SNB.*¹⁰⁹ Nespokojenost narůstala i v samotných základních a místních organizacích KSČ, ve kterých rapidně klesala angažovanost členstva, jež v mnoha případech přestávalo jevit zájem o stranickou práci.¹¹⁰

Stejně krušné období prožívaly i elity v Jihočeském kraji. Do reality je začaly uvádět vnitrostranické informace, které projednávaly na svých jednáních již od počátku září. První v řadě byla „informace o působení opozičních skupin a jejich aktivistů v Jihočeském kraji“ přednesená na představenstvu JKV KSČ 7. září.¹¹¹ Vyzdvihuje sice domnělou skutečnost, že *vývoj současné politické situace lze hodnotit jako dobrý, neboť nedošlo k žádné závažnější nepřátelské akci, která by výrazněji narušila politicko-ekonomický vývoj kraje,*¹¹² avšak aktivity opozičních skupin přiznává, i když jejich hlavní nositele tak trochu nesmyslně klade mimo kraj, když uvádí, že se jedná hlavně o struktury a osoby sdružované mimo kraj, které jezdí na jih Čech za známými či na chalupy. Na druhé straně následuje výčet výlučně jihočeských protirežimních aktivit spolu s „hitparádou“ osob, signatářů a šířitelů Několika vět a dalších opozičních aktivit, toho času odsouzených a ve výkonu trestu, respektive stíhaných pro přečin či přestupek.

108 Informace o výkonu trestu odnětí svobody a stavu socialistické zákonnosti v NVU Valdice. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 40.

109 Uvedený projev přednesl M. Jakeš před aktivem západočeských komunistů v kulturním domě v Červeném Hrádku u Plzně dne 17. 7. 1989. Operativní vnitrostranické informace z VČ kraje k 16. 10. 1989. Zápis ze 41. schůze představenstva KV KSČ v Hradci Králové dne 9. 11. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 203, arch. j. 41.

110 Tamtéž.

111 Zasedání představenstva JKV KSČ dne 7. 9. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 288, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 209.

112 Tamtéž.

Na prvních třech místech žebříčku figurovala tábořská aktivistka Renata Pánová¹¹³, Jiří Jelínek¹¹⁴ a Ing. Josef Rais¹¹⁵. Pod pomyslnými stupni vítězů – řečeno sportovní terminologií – skončili Miroslav Bečka¹¹⁶, Miroslav Crha¹¹⁷, Jan Janda¹¹⁸, Tomáš Tvaroch¹¹⁹, Karel Matějka¹²⁰, Oliver Kucka¹²¹, Miroslav Soukup¹²², Jaroslav Kubeš¹²³ a Milena Holínová¹²⁴. Přestupkové řešení čekalo na Josefa Adlera¹²⁵, Janu Adlerovou¹²⁶, Miroslava Němejce¹²⁷, Miroslava Snížka¹²⁸ a Ing. Pavla Roubala¹²⁹. Pozoruhodný byl počet dělníků mezi těmito občanskými aktivisty: z těchto dvanácti statečných celkem osm!

-
- 113 Renata Pánová (nar. 1971) si toho času odpykávala nepodmíněný tříměsíční trest odnětí svobody v I. nápravně výchovné skupině. Odsouzena byla 18. 8. 1989 za rozšiřování letáku následujícího znění: *Svobodně smýšlející občané, 21. srpna si připomeneme 21. výročí invaze vojsk států Varšavské smlouvy do Československa. Všichni dobře víme, co pro naši zemi tato invaze a pak i tzv. normalizace znamenala, jak bylo naloženo s vůlí lidu v r. 1968 a v letech následujících a jak je s ní nakládáno dnes. Důsledky uplynulého dvacetiletí se vznášejí jako ze dne na den obludnější hrozba nad hlavami samozvaných vládců, ale ti zůstávají slepí a dali jasně najevo, že sami oči neotevrou. Vyzýváme je tedy všichni společně, upozorňujeme je při každé příležitosti, že nás už nesmějí přehlížet a suverénně jednat naším jménem, upírat nám přirozená práva a důstojnost. Připojme se k těm, kteří se dovolávají v těchto dnech pravdivého přehodnocení událostí r. 1968! V neděli 20. srpna se sejdeme v 16. hod. v Českých Budějovicích na náměstí Jana Žižky k asi hodinovému tichému (!) pochodu – KORZU SVOBODY. VYZÝVÁME K ÚČASTI KAŽDÉHO, KOMU NENÍ LHOŠTEJNÁ MINULOST ANI BUDOUCNOST NAŠÍ ZEMĚ! Po přečtení předejte nebo sdělte obsah dalším přátelům.* Tamtéž.
- 114 Jiří Jelínek (1967), signatář Charty 77, autor protistátních letáků nalezených v Táboře a Českých Budějovicích. Tamtéž.
- 115 Josef Rais (1947), bez pracovního poměru, dříve pracovník ČEZ Praha, 18. 8. 1989 odsouzen k podmíněnému odnětí svobody v délce 10 týdnů s odkladem na 3 roky a pokutě 3 000 Kčs. Tamtéž.
- 116 Miroslav Bečka (1965), zámečník, bytem v Suchdole nad Lužnicí, tamtéž organizoval v místní restauraci podpisovou akci na podporu Několika vět.
- 117 Miroslav Crha (1963), zedník Lesní správy Prachatice, bytem Volary, účastník pražských demonstrací, autor petice „Za propuštění politických vězňů a legalizace Nezávislých iniciativ“.
- 118 Jan Janda (1958), dělník Lesního závodu Zbytiny, bytem v Chrobotech, na pracovišti získal pod vyzvu Několik vět sedm podpisů, z toho podepsali dva komunisté.
- 119 Tomáš Tvaroch (1963), České Budějovice, aktivista Nezávislého mírového sdružení.
- 120 Karel Matějka (1963), technik, bytem Strunkovice nad Blanicí.
- 121 Oliver Kucka (1959), dělník lesního závodu Vimperk, bytem Strážný.
- 122 Miroslav Soukup (1924), důchodce, bytem ve Volyni.
- 123 Jaroslav Kubeš (1954), dělník v Mototechně, bytem Volyně, člen KSČ.
- 124 Milena Holínová (1962), pracovnice muzea ve Volyni.
- 125 Josef Adler (1921), neuvedeny žádné údaje, pravděpodobně otec Jany Adlerové.
- 126 Jana Adlerová (1962), bytem Čekanice.
- 127 Miroslav Němejce (1962), dělník, bytem ve Strakonících.
- 128 Miroslav Snížek (1958), dělník Uranových dolů Okrouhlá Radouň, bytem v Jindřichově Hradci.
- 129 Pavel Roubal (1948), signatář Charty 77, člen VONS.

Do listopadu se krajské předsednictvo vnitropolitickou situací více nezabývalo. Za poslední „normální“ zasedání se dá považovat to z 16. listopadu 1989. Na něm se projednávaly výsledky voleb samosprávných orgánů pracovních kolektivů a ředitelů státních podniků¹³⁰ a ustavení stranických výborů státních podniků.¹³¹ Ač se soudruzi ujišťovali, že autorita strany v tomto procesu neutrpěla a KSČ má neustále podporu společnosti, přece jenom se ve zprávě objevilo několik momentů, které výsledný obraz kalily. Ukázalo se totiž, že ne vždy se pracovní kolektivy řídily přáním komunistické strany a kandidáty navržené stranou prostě nezvolily. V závodních radách státních podniků v Jihočeském kraji tak bylo v průměru 60 % komunistů, výjimkou však nebyly organizace, kde jich bylo méně než polovina. Krajszí komunisté se nejvíce zaměřovali na volby ředitelů podniků, které probíhaly tajným výběrem ze dvou kandidátů.¹³² Podle statistiky krajského výboru KSČ v 60 % z celkového počtu 118 státních podniků zvítězili ve volbách stávající ředitelé. V 25 % případů stávající kandidující ředitelé zvoleni nebyli.¹³³ Ve zbývajících 15 % stávající ředitelé již nekanididovali a ve volbách se rozhodlo mezi dvěma jinými kandidáty.¹³⁴

Situace v krajských organizacích KSČ

Již výše jsme psali a z předchozích stránek je více než patrné, že komunistická strana nebyla na sklonku osmdesátých let žádný žulový monolit. Rozporů bylo mnoho, nespokojenost rostla a měla mnoho příčin. Dílem to byly rozdíly generační: mladí měli o životě jiné představy než generace šedesátníků či starších, kteří s sebou nesli ještě válečnou zkušenost a étos poválečné obnovy republiky včetně budovatelského nadšení prvních pětiletkek. Rodiny, ze kterých pocházeli, byly v období první republiky mnohdy na samém spodku společenského žebříčku a teprve nový systém jim dal důstojné podmínky k životu. I proto brali mnozí z nich okupaci roku 1968 jako internacionální pomoc. Na druhou stranu se jim nelíbily „přestavbové novoty“

130 K volbám ředitelů státních podniků naposledy viz PETRÁŠ, Jiří. Od hlasování k volbám. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří. *Komunální a parlamentní volby v Československu a jižních Čechách v roce 1990*. České Budějovice 2015, s. 11–36.

131 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 7. 9. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210.

132 Jeden kandidát na ředitele byl vždy navržen komunistickou stranou – stranickým výborem daného podniku – druhý zpravidla odborovou organizací či kolektivem zaměstnanců. I druhý kandidát musel mít ale souhlas KSČ. Podobně probíhaly v roce 1989 i doplňovací volby do národních výborů všech stupňů. Blíže např. PETRÁŠ, Jiří, ref. 130, s. 11–36.

133 K tomu došlo např. v podnicích Koh-i-noor Hardtmuth České Budějovice, Prior, Iгла České Budějovice, Agrokombinát Šumava, Elektroservis, Stavoprojekt, Lada, Calofrig, ZVVZ Milevsko aj. Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 16. 11. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210.

134 Tamtéž.

a nový směr přicházející ze Sovětského svazu. Brali to jako ustupování západnímu světu a báli se obnovení kapitalismu.

Střední a mladá generace tuto generační paměť již zpravidla postrádala, dobrý život a společenské postavení brala jako samozřejmost. Frustrování byli z nedostatku zboží na pultech (kvalitou, kvantitou a pestrostí potravin počínaje, luxusními výrobky všelikého druhu konče), nemožností cestovat. Tito lidé mohli těžko brát vážně přestavbové řeči „gerontů“, o nichž věděli, že se k moci dostali díky normalizaci. Dílem se upínali k Michailu Gorbačovovi a jeho myšlenkám, jejichž realizace jim měla umožnit vycestovat na vysněný Západ, dílem by raději viděli Československo rovnou po boku západních demokracií. Členové strany střední a mladší generace nebyli ve velké většině komunisté z přesvědčení, ale spíše tzv. pragmatici, kteří brali „rudou knížku“ jako výtah ke kariéře a pohodlnějšímu životu. Tyto a další dělicí linie probíhaly napříč celou československou společností, přidávala se k nim místní specifika, kulturní zaměření, odlišnosti všeho druhu apod.

Od druhé poloviny osmdesátých let začal komunistické elity znepokojoovat čím dál zjevnější trend: úpadek stranické kázně, disciplíny a ochoty pracovat ve stranických organizacích, jakkoliv se angažovat (a už vůbec ne na veřejnosti). Začaly se „provalovat“ přestupky, přečiny, trestné chování řadových, ale i elitních komunistů vůči zákonu, ve volbách od závodních rad a volbách ředitelů kandidáti navržení KSČ zpravidla nevyhrávali.¹³⁵ A co bylo velmi znepokojivé: o vstup do KSČ přestávali mít zcela zájem dělníci, zemědělci a mladí lidé. Ostatně dělník či člen JZD mohl ztěžka počítat s reálnou větší kariérou, prakticky neměl co ztratit ani získat. Nejčastější výmluvou bylo tvrzení, že dotyčný se ještě necítí pro vstup do KSČ, že si musí vše promyslet apod. Byly ovšem i otevřenější odpovědi: „nemám zájem“, „nevěřím vám“, „jděte s tím do háje“ (a někdy i dál).¹³⁶

Ostatně máme k dispozici i následující statistiku jak z Východočeského, tak z Jihočeského kraje za poslední dva roky existence režimu. Údaje jsou zcela jasné, nepotřebují další komentáře.

Na jihu Čech projednávalo předsednictvo JKV KSČ 19. října *kontrolní zprávu o realizaci závěrů 3. zasedání ÚV KSČ se zaměřením na vývoj a zkvalitňování členské základny a disciplinární činnost jihočeské stranické organizace v 1. pololetí r. 1989*¹³⁷ (na tomto místě musíme podotknout, že zde podané informace byly daleko podrobnější, než tomu bylo ve Východočeském kraji). A nebylo to věru veselé čtení.¹³⁸

135 Blíže viz PETRÁŠ, Jiří, ref. 130, s. 11–36.

136 Blíže k jihočeské krajské organizace KSČ ve druhé polovině 80. let 20. století např. PETRÁŠ, Jiří. Jihočeská společnost a KSČ v roce 1988... In: *Auspicia*, ref. 1, s. 88–99.

137 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 19. 10. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210.

138 PETRÁŠ, Jiří. *Obraz jihočeské společnosti...*, ref. 44, s. 23–34; PETRÁŠ, Jiří. *Jihočeská společnost a KSČ v roce 1988...* In: *Auspicia*, ref. 1, s. 88–99; PETRÁŠ, Jiří. v první polovině roku 1989. In: MALÝ, Ivan a kol., ref. 1, s. 69–87

Tabulka 1: Přehled o přijatých kandidátech za měsíc říjen a jejich sociální složení od počátku roku 1989

Okres	Koncepce na rok 1989	Přijato kand. - říjen 1989	Od počátku 1989	Procento plnění roční koncep.	Sociální složení přijatých kandidátů od počátku roku 1989												Z celku přijatých byvalých členů
					Dělníků		Členů JZD		Mistrů		Intelligen.		Studentů		Ostatní		
					Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)	VŠ	Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	
HB	270	15	129	47,8	43	33,3	16	12,4	1	0,8	57	44,2	2	1,6	-	10	7,7
HK	480	37	364	75,8	97	26,7	9	2,5	6	1,6	205	56,3	21	5,8	21	26	7,1
CR	290	15	145	50	70	48,3	6	4,1	3	2,1	57	39,3	2	1,4	-	7	4,8
JC	250	7	89	35,6	43	48,3	7	7,9	2	2,2	34	38,2	-	-	-	3	3,4
NA	310	6	96	31	50	52,1	10	10,4	2	2,1	25	26,1	1	1	-	8	8,3
PA	450	31	218	48,4	69	31,7	9	4	11	5	117	53,7	6	2,8	6	6	2,8
RK	220	10	89	40,5	36	40,4	8	9,1	2	2,2	34	38,2	-	-	-	9	10,1
SE	220	6	96	43,6	21	21,9	6	6,3	2	2,1	54	56,3	-	-	-	13	13,4
SY	290	13	189	65,2	85	45	24	12,7	5	2,6	60	31,8	-	-	-	15	7,9
TU	350	11	123	35,1	55	44,7	4	3,3	7	5,7	43	35	-	-	-	14	11,3
UO	360	15	141	39,2	65	46,1	5	3,6	3	2,1	57	40,4	-	-	-	11	7,8
SNB	10	1	8	80	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	8	100
celkem	3 500	167	1 687	48,2	634	37,6	104	6,2	44	2,6	743	44	32		27	130	7,6
1988	3 500	211	1 858	53,1	1 097	59	157	8,5	31	1,7	433	23,3	37	2	32	103	5,5

Vysvětlivky: HB – okres Havlíčkův Brod, HK – Hradec Králové, CR – Chrudim, JC – Jičín, NA – Náchod, PA – Pardubice, RK – Rychnov nad Kněžnou, SE – Semily, SY – Svitavy, TU – Turnov, UO – Ústí nad Orlicí

Tabulka 2: Přehled o trestech a úbytcích členské základny za měsíc říjen – členění dle ukončení od počátku roku 1989

Okres	Kand. přijato	Úbytek členů	Úbytek kand.	Z celku úbytek členů I.-IX. 1989						Z celku úbytek kand. I. - IX. 1989						Tresty celkem	
				Z toho úmrtí		Z toho zrušení		Z toho vyloučení		Z toho vyškrtnutí		Z toho vyloučení		Křížen abs.	Od poč. 1989 abs.		
				Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)	Abs.	(%)				
HB	129	22	233	161	69,1	44	18,9	9	3,8	19	8,2	-	-	4	63		
HK	364	47	443	252	56,9	141	31,8	18	4,1	29	6,5	3	0,7	14	138		
CR	145	31	236	156	66,1	54	22,9	6	2,5	19	8,1	1	0,4	2	38		
JC	89	17	203	140	69	46	22,7	6	2,9	9	4,4	2	1	3	55		
NA	96	25	241	140	58,1	57	23,7	8	3,3	34	14,1	2	0,8	3	70		
PA	218	50	448	266	59,4	112	25	23	5,1	45	10	2	0,5	7	111		
RK	89	12	215	125	58,2	65	30,2	8	3,7	15	7	2	0,9	1	38		
SE	96	20	164	101	61,5	38	23,2	7	4,3	18	11	-	-	5	44		
SY	189	37	235	158	67,2	63	26,8	3	1,3	11	4,7	-	-	6	44		
TU	123	36	331	198	59,8	85	25,7	13	3,9	32	9,7	3	0,9	8	131		
UO	141	26	337	204	60,6	79	23,4	17	5	35	10,4	2	0,6	7	102		
SNB	8	-	1	-	-	-	-	-	-	1	100	-	-	-	3		
Celkem	1687	323	3087	1901	61,6	784	25,4	118	3,8	267	8,6	17	0,6	60	837		
1988	1858	269	2548	1855	72,8	429	16,8	64	2,5	190	7,5	10	0,4	84	930		

Vysvětlivky: HB – okres Havlíčkův Brod, HK – Hradec Králové, CR – Chrudim, JC – Jičín, NA – Náchod, PA – Pardubice, RK – Rychnov nad Kněžnou, SE – Semily, SY – Svitavy, TU – Turnov, UO – Ústí nad Orlicí

Obecně se konstatovalo, že sice existuje jakési – asi málo početné – zdravé jádro, které respektuje a podporuje politiku strany, na druhé straně je však většina členů pasivní a je dost i těch, kteří *necítí odpovědnost za výsledky práce, autoritu své organizace, permanentně vystupují s obecnou kritikou, negují dosažené výsledky. Tento problém je zesilován i tím, že k těmto jevům jsou výbory organizací tolerantní, přehlížejí je.*¹³⁹

Za první pololetí roku 1989, o kterém tato informace pojednává, nadále klesal počet přijatých kandidátů a též jejich sociální skladba neodpovídala předpokladům. Za první pololetí roku 1989 bylo přijato celkem 555 kandidátů¹⁴⁰ a podíl dělníků činil 49,2%. Původní plánovaný předpoklad byl ovšem poněkud jiný, ambicióznější: 1 864 kandidátů a 65,7% dělníků.¹⁴¹

Ve stejném období byl zaznamenán i zvyšující se trend ukončeného členství: zrušení, vyškrcnutí, vyloučení. V letech 1986 a 1987 odešlo či „bylo odejito“ z KSČ 510 členů a kandidátů, v roce 1988 jich bylo 405 a za první pololetí roku 1989 celkem 241, což představovalo 43,4% z přijatých členů. Ve všech okresních organizacích tak došlo ke 30. červnu 1989 ke snížení členské základny oproti stavu z 1. ledna 1989.¹⁴² Z tohoto celkového počtu bylo vyškrcnuto 69 kandidátů, vyloučení byli 2, členů bylo vyškrcnuto 19 a členství bylo zrušeno 151 komunistům. Sociální struktura: dělníků bylo 134, členů JZD 33, inteligence 17, důchodců 43 a z ostatních kategorií 14 osob.¹⁴³ Výjimkou přestávaly být organizace, které nepřijaly za prvních šest měsíců ani jediného kandidáta.¹⁴⁴ Mladá dělnická generace byla pro KSČ prakticky téměř ztracena.¹⁴⁵

139 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 19. 10. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210.

140 Věková skladba přijatých: do 25 let věku bylo přijato 185 kandidátů (33,4% z přijatých kandidátů), 25–30 let věku 129 kandidátů (23,3%), 31–35 let věku 137 kandidátů (24,7%), nad 35 let věku 104 kandidátů (18,6%). Podíl žen činil za prvních šest měsíců roku 37,5%. Tamtéž.

141 Tamtéž.

142 V českbudějovickém okrese činil tento úbytek celkem 57 komunistů, v okrese Český Krumlov to bylo 47 komunistů, dále: Jindřichův Hradec 29, Pelhřimov 35, Písek 45, Prachatice 51, Strakonice 26 a v okrese Tábor zaznamenala členská základna úbytek 32 komunistů. Tamtéž.

143 V okrese České Budějovice bylo ukončeno členství 53 kandidátům, což představovalo 46,5% z přijatých kandidátů, v okrese Český Krumlov bylo členství ukončeno 39 kandidátům, což představovalo 45,9% z přijatých kandidátů, Jindřichův Hradec 34 (66,7%), Pelhřimov 23 (41,1%), Písek 20 (31,7%), Prachatice 13 (27,1%), Strakonice 27 (45%) a Tábor 31 (41,3%). Na Krajské správě SNB bylo ukončeno členství 1 kandidátovi (při 3 přijatých kandidátech). Příčiny ukončeného členství byly různorodé: pasivitou počínaje přes vlastní žádost až po odmítní placení členských příspěvků či notorickou neúčast na členských schůzích. Tamtéž.

144 Na českbudějovickou to byly například organizace podniků Škoda, K-I-N, Jihočeské papírny, v okrese Jindřichův Hradec např. Masna Studená, Lesní závod Jindřichův Hradec či Jihočeské dřevařské závody Jindřichův Hradec, na Pelhřimovsku např. Agrozet Humpolec a Pelhřimov, Jitona Pacov, Sukno a Čemolen Humpolec či Strojbal Pacov, z tábořského okresu lze uvést podniky Lada Soběslav, resp. Jiskra a Elektroisola Tábor. Tamtéž.

145 Tamtéž.

Přehled udělených stranických trestů za prvních šest měsíců roku 1989: Celkem uloženo 185 trestů, z toho napomenutí 96, důtek 55, důtek s výstrahou 12, vyloučení z řad kandidátů 2, vyloučení z řad členů 19, odvolání z funkce 1 (člen KSČ).¹⁴⁶

Tabulka 3: Důvody uložení trestů¹⁴⁷

Neplnění stranických povinností	74	Zatajování závažných skutečností	1
Poškození či zničení legitimace	20	Porušování státní disciplíny	5
Neplacení příspěvků	5	Zneužití funkce pro osobní cíle	2
Porušování ideové jednoty	1	Špatná pracovní morálka	12
Porušování stranické disciplíny	12	Rozkrádání soc. majetku	7
Nesoudružské vztahy	4	Odsouzen pro trestný čin	22
Nesprávný osobní a rodinný život	2	Nelegální odchod do ciziny	1
Opilství, výtržnictví	12	Jiné porušování stanov	5

Tabulka 4: Počty uložených stranických trestů v jednotlivých okresech¹⁴⁸

České Budějovice	39	Prachatice	11
Český Krumlov	21	Strakonice	19
Jindřichův Hradec	14	Tábor	26
Pelhřimov	28	Organizace řízené MV	4
Písek	23		

Tabulka 5: Sociální složení členů a kandidátů, kterým byly uloženy tresty¹⁴⁹

		Procento z celkového počtu potrestaných	Procentní podíl skupiny na členské základně
dělníků	90	48,7	30,9
členů JZD	44	23,8	8,6
inteligence	22	11,9	28,7
ostatní	18	9,7	6,1
důchodci	11	5,9	25,7

146 Za rok 1987 bylo uloženo celkem 465 stranických trestů, v roce 1988 to bylo 440 trestů. Tamtéž.

147 Tamtéž.

148 Tamtéž.

149 Tamtéž.

Zajímavé je podívat se také na hospodaření KSČ v obou krajích. Předsednictvo KV KSČ na východě Čech projednávalo výsledky hospodaření za první pololetí roku 1989 a návrh rozpočtu na rok 1990.¹⁵⁰ Zatímco v letech 1986–1988 hospodařili východočeští komunisté s přebytkem (1986: +3 635 900 Kčs, 1987: +7 437 200 Kčs, 1988: +4 164 400 Kčs), na roky 1989 a 1990 byl připraven deficitní rozpočet: v roce 1989 –6 882 000 Kčs a v následujícím roce dokonce –8 563 000 Kčs. Největší podíl na schodku měly výdaje za prostředky telekomunikační techniky, které byly v předchozích letech hrazeny centrálně z rozpočtu ÚV KSČ, dále například ostatní osobní výdaje (vyplacení 190 000 Kčs odměn stavbařům za včasné a kvalitní provedení dostavby a rekonstrukce budovy KV KSČ), výdaje na dodávku provozního materiálu pro rozmnožovací stroj Minolta a psací stroj FACIT, dále neplánované výdaje na provoz zakoupeného rekreačního zařízení Bedřiška v Krkonoších. V kladných číslech se pohybovaly pouze okresní organizace Hradec Králové a Pardubice, ostatní šly do minusu.¹⁵¹

V návrhu rozpočtu pro rok 1990 byl plánován mzdový fond ve výši 34 789 000 Kčs a mzdový fond pro uvolněné předsedy celozávodních výborů KSČ 1 171 000 Kčs. Podíl příjmů z členských příspěvků (k zajištění činnosti ZO, CZV, MěV a SV KSČ do výše 10 %) měl činit 7 071 800 Kčs. Prostředky na investice mimo centrálně rozpočtované stavební investice byly plánovány na 4 071 000 Kčs. Takže suma sumárum vypadal rozpočet na rok 1990 takto: příjmy celkem 71 088 000 Kčs, výdaje 79 651 000 Kčs. Investiční prostředky dodané z ÚV KSČ byly směřovány na nákup víceúčelových telefonních přístrojů ve výši 2 410 000 Kčs a nákup diktafonů Grundig v celkové sumě 108 000 Kč.¹⁵² Deficit měl být samozřejmě dorovnán ze státního rozpočtu.

Dne 3. listopadu 1988 projednávalo předsednictvo JKV KSČ návrh rozpočtu krajské organizace na rok 1989.¹⁵³ Dle něj měly být zahrnuty výdaje jihočeské krajské organizace v celkové výši 54 889 300 Kčs, příjmy byly naplánovány na 40 306 100 Kčs. Celkový schodek měl tedy činit 14 583 200 Kčs.¹⁵⁴ Většina příjmové složky byla tvořena členskými příspěvky samotných komunistů. Oproti předchozímu roku byla tato částka dramaticky snížena, neboť od 1. ledna 1989 měly platit

150 Výsledky hospodaření krajské stranické organizace za I. pololetí 1989 a návrh rozpočtu na rok 1990. Zápis ze 40. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 26. 10. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 40.

151 Výsledky hospodaření krajské stranické organizace za I. pololetí 1989 a návrh rozpočtu na rok 1990. Zápis ze 40. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 26. 10. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 40.

152 Výsledky hospodaření krajské stranické organizace za I. pololetí 1989 a návrh rozpočtu na rok 1990. Zápis ze 40. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 26. 10. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 202, arch. j. 40.

153 SOA Třeboň, JKV KSČ, fasc. 284, inv. č. 18, sign. I-1/4, sv. 205.

154 Tamtéž.

nové sazby a zásady placení členských příspěvků (viz níže). Proto i schodek hospodaření byl nepoměrně vyšší. Krajské komunistické elity to však zjevně nechávalo v klidu, neboť „sekeru“ za jejich hospodaření vyrovnal stát.

Výdaje na politickovýchovnou činnost měly v roce 1989 činit 2 579 000 Kčs, na činnost základních a celozávodních organizací a místních výborů KSČ byly naplánovány výdaje ve výši 14 994 500 Kčs. Specifikována nebyla částka určená pro Lidové milice, dá se však předpokládat, že kopírovala rok 1988. Z návrhu rozpočtu se rovněž nedozvíme výši investičních prostředků, pouze je podotknuto, že z *centrálně financovaných investic budou hrazeny náklady na výstavbu nové budovy OV KSČ Tábor* v plánované výši 17 300 000 Kčs.¹⁵⁵

Nové zásady placení členských příspěvků a návrh na změnu platové stupnice projednalo předsednictvo JKV KSČ na své schůzi 25. srpna 1988.¹⁵⁶

Tabulka 6: Výše členských příspěvků KSČ platná od 1. ledna 1984

Čistý příjem (Kčs)	Výše členského příspěvku (Kčs)
do 1 500	1
1 501 – 1 800	2
1 801 – 2 200	8
2 201 – 2 500	30
2 501 – 2 800	40
2 801 – 3 100	60
3 101 – 3 400	70
3 401 – 3 700	100
3 701 – 4 000	110
nad 4 000	4%

Základ pro stanovení výše členských příspěvků tvořil souhrn čistých příjmů člena nebo kandidáta KSČ a příspěvky se platily za uplynulý měsíc, příslušná částka byla zpravidla strhávána z výplaty.

155 Tamtéž.

156 Jednalo se o materiál vypracovaný centrálními stranickými orgány a předaný krajským výborem k připomínkování a posouzení. SOA Třeboň, JKV KSČ, fasc. 282, inv. č. 18, sign. I-1/4, sv. 203.

Tabulka 7: Výše členských příspěvků platná od 1. ledna 1989¹⁵⁷

Čistý příjem (Kčs)	Výše člen. přísp. (Kčs)	Snížení (Kčs)
do 1 800	1	1
1 801 – 2 000	2	6
2 001 – 2 200	4	4
2 201 – 2 400	10	20
2 401 – 2 600	20	10, 20
2 601 – 2 800	30	10
2 801 – 3 100	40	20
3 101 – 3 400	60	10
3 401 – 3 700	80	20
3 701 – 4 000	100	10
4 001 – 4 300	150	10, 22
4 301 – 4 600	170	2, 14
4 601 – 4 800	180	4, 12
4 801 – 5 000	190	2, 10
přes 5 000	4 %	–

Listopadové události a krajské orgány KSČ

Na tomto místě se záměrně vyhýbáme popisu událostí následujících po 17. listopadu na jednotlivých místech, potažmo v Českých Budějovicích, Hradci Králové či Pardubicích. Literatury na toto téma je totiž mnoho a bylo by to spíše nošení dříví do lesa než objevování nového.¹⁵⁸ Navíc doporučujeme pročíst si dobový tisk, ať už krajské deníky coby tiskové orgány krajských výborů KSČ, nebo okresní tiskoviny, vycházející jednou týdně společnou „péčí“ okresních výborů KSČ a okresních národních výborů.¹⁵⁹ Scénáře událostí, jejich sled, termíny vzniku Občanských fór

157 Základ pro stanovení výše členských příspěvků opět tvořil souhrn čistých příjmů člena nebo kandidáta KSČ a příspěvky se platily za uplynulý měsíc, příslušná částka byla zpravidla strhávána z výplaty. Srovnáním tabulek zjistíme, že výše příspěvků platná od 1. 1. 1989 byla v některých kategoriích změněna (např. chyběl příjem do 1 500 Kč). Je to samozřejmé, měnily se i platy. Sloupec „snížení“ proto udává reálné snížení příspěvků v korunách, v případě změných kategorií jsou uvedeny dvě hodnoty. Je jasné, že snížení příspěvků udělalo „průvan“ ve stranických pokladnách. Tamtéž.

158 Viz poznámka 1.

159 Ve Východočeském kraji vycházela jako tiskový orgán VKV KSČ „Pochodeň“ (ještě 5. 12. 1989 jako VKV KSČ, od 14. 12. pouze deník Východočeského kraje). V okrese Pardubice to byla „Zář“, vycházející jednou týdně (ještě 8. 12. tiskový orgán OV KSČ a ONV

a studentských stávkových výborů apod. byly navíc velice podobné a lišily se v detailech. Spíše nás bude zajímat reakce krajských komunistických elit a zkusíme vyhledat některé společné rysy, které – jak bude vidět – skutečně také byly k nalezení.

První schůze předsednictva VKV KSČ po 17. listopadu se uskutečnila v úterý 21. listopadu 1989. Jediný bod programu – informaci o celkové politické situaci v ČSSR a kraji – přednesl krajský vedoucí tajemník Otto Liška. Co řekl, se nedovíme, neboť vedoucí tajemník sdělil vše pouze ústně, bez jakéhokoliv písemného záznamu. Pravděpodobně následovala bouřlivá diskuse, o níž opět nic nevíme.¹⁶⁰ O dva dny později se předsednictvo schází opět. Z kusých poznámek je patrné, že KV KSČ pro zabezpečení pořádku zamýšlelo využít Lidové milice. Dále si byli soudruzi vědomi, že nesmí dopustit debaty mezi studenty a dělníky v závodech, a opět si stěžovali na umělce, zejména herce. Vedoucí tajemník Liška uvedl, že tehdejší redaktor Československé televize Hrabovský byl na stáži v USA. Dále prý byla na Národní třídě 17. listopadu mezi zraněnými demonstranty i redaktorka (více neupřesněno) z USA. U ní prý byly nalezeny dokumenty s *návodem, jak likvidovat socialismus. Likvidovat socialismus v době, kdy nebude moci Sovětský svaz pomoci. [...] Rozložit mládež. V Československé socialistické republice již v roce 1987 byly stanoveny termíny[,] jak a na co se půjde v roce 1989. Termíny byly stanoveny 21. srpen, 28. říjen, 17. listopad, 10. prosinec (lidská práva)*. Někteří (opět nebylo specifikováno) členové předsednictva požadovali tvrdší postup proti stávkujícím k zajištění „veřejného pořádku“. Nejvyšší krajští komunisté začali současně přemýšlet o tom, jak bude vypadat další spolupráce na úrovni Národní fronty.¹⁶¹ Již zcela mimo byly další projednávány body programu, např. plnění státního plánu za rok 1989, sociálně-ekonomický rozvoj kraje v roce 1990 a v 8. pětiletce či rozbor družební návštěvy delegace KV KSČ v Německé demokratické republice ve dnech 3.–7. října. To již byla četba pouze pro zkušené „fajňšmekry“.¹⁶²

Následujících několik zasedání předsednictva (25. a 29. listopadu) je zachyceno pouze ručním kurzivním písmem psaným propisovací tužkou. Poznámky jsou chaotické, ne vždy zcela souvislé – ostatně jako v případech jihočeských soudruhů. Pro náš příběh však již nejsou příliš podstatné, spíše než o čemkoliv jiném vypovídají o samotné situaci uprostřed komunistických elit a aparátu. Zaujme však materiál

v Pardubicích, od 12. 12. téhož roku již list ONV a OV NF v Pardubicích, od dalšího čísla (15. 12.) pouze list pardubického okresu – záhlaví v rudé barvě se změnilo na neutrální modř). V jižních Čechách to bylo obdobné u Jihočeské pravdy (deník JKV KSČ v Českých Budějovicích), resp. Nového života (jednou týdně vycházel jako tiskový orgán OV KSČ a ONV v Českých Budějovicích).

160 Zápis ze 42. schůze předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 21. 11. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 203, arch. j. 41–43.

161 Zápis z předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 23. 11. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 203, arch. j. 41–43.

162 Tamtéž.

s názvem „K programovým zásadám Občanského fóra“.¹⁶³ Tato „taktika vůči Občanskému fóru“ byla stanovena na mimořádném zasedání ÚV KSČ. Nejprve upozorňuje na to, že OF navrhuje z názvu republiky vypustit slovo „socialistická“, požaduje vypracovat novou ústavu, kterou by mělo přijmout nové ústavodárné shromáždění, nemluví o Národní frontě, ale o buržoazně demokratickém systému se soubojem sobě rovných politických stran, rozdílné byly samozřejmě i pohledy na zahraničněpolitickou orientaci republiky. V otázkách hospodářské politiky pak OF dle tohoto rozboru požadovalo zrovnoprávnění všech forem vlastnictví. Komunisté si s tím tak trochu nevěděli rady, naivně doufali v dialog na půdě Národní fronty a upínali se k chiméře, že na svou stranu budou získávat další sympatizanty a OF srazí na kolena tím, že budou odhalovat protisocialistické síly.¹⁶⁴

Na zasedání předsednictva VKV KSČ 3. prosince byl projednáván materiál ÚV KSČ (přijátý 1. prosince 1989) s názvem „Organizace a taktika postupu strany v podnicích, závodech a družstvech“, plný obecných frází o aktivizaci komunistů, dialogu, podpoře demokracie apod.¹⁶⁵

Nové organizační strukturu Východočeského krajského výboru KSČ bylo věnováno zasedání 7. prosince 1989. Znamenalo to vlastně radikální „zeštíhlení“ funkcionářského a byrokratického aparátu. V čele krajské organizace měl být vedoucí tajemník, dva tajemníci (pro politicko-organizační práci a pro ideologickou práci) a předseda krajské kontrolní a revizní komise. V oddělení politicko-organizačním mělo pracovat 12 členů aparátu, v ideologickém spojeném s tiskovým mluvčím pak 5 osob. Oddělení hospodářské správy (uklízečky, řidiči, mzdové účetní apod.) mělo disponovat 18 lidmi, dále měli být k dispozici 4 sekretářky a jeden pomocník vedoucího tajemníka. Celkem tedy 44 osob, z toho 23 politických pracovníků.¹⁶⁶ V blízké budoucnosti ale došlo k dalšímu „zeštíhlení“.

Dne 11. ledna 1990 proběhlo poslední smutné „hurá“. To se předsednictvo sešlo proto, aby vydalo „prohlášení“ k ukončení činnosti Východočeského krajského výboru KSČ ke dni 1. ledna 1990.¹⁶⁷ Je to vlastně jakási zoufalá obhajoba činnosti krajského výboru, který byl nucen se rozpustit pro něho v nejnevhodnější chvíli, kdy je třeba *každé schopné hlavy a ruky*. Je to i zlobná, vzdorná kritika vedení strany za to, že krajské a nižší stranické složky jednoduše hodilo přes palubu: *Krajské výbory KSČ*

163 K programovým zásadám Občanského fóra. Zasedání předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 29. 11. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 203, arch. j. 41–43.

164 Tamtéž.

165 Organizace a taktika postupu strany v podnicích, závodech a družstvech. Tamtéž.

166 Zaměření činnosti a návrh nové organizační struktury VČ KV KSČ v přechodném období do XVIII. sjezdu KSČ. Zasedání předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 7. 12. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 203, arch. j. 41–43.

167 Krajské výbory KSČ byly zrušeny na mimořádném sjezdu KSČ v prosinci 1989 na základě doporučení mimořádných okresních konferencí. Byly zrušeny údajně bez jakékoliv diskuse s představiteli krajských výborů.

byly zrušeny. Bez jakékoliv analýzy a navíc v době, kdy je třeba každé schopné ruky. Byl to krok likvidátorů ML strany [marxisticko-leninské] jako takové. [...] Východočeský krajský výbor KSČ a jeho předsednictvo se nemá vůči straně ani vůči veřejnosti za co stydět. Odmítáme kolektivní vinu všech a za všechno. Náš orgán patřil k těm, které na chyby, nedostatky své i centrálních orgánů nejen upozorňoval, ale také předkládal návrhy na řešení a uplatňoval potřebná opatření. Kraj se přes všechny známé i neznámé potíže rozvíjel úspěšně. [...] Odmítáme totální kritiku a špinění komunistů. Nelze zapomenout, že komunisté to byli, kteří šli mezi prvními a často i osamoceni např. v boji proti nezaměstnanosti, fašismu, v zápase o zvyšování životní úrovně. [...] Odmítáme, protože je nepravdivé, současné tvrzení vedení strany i jiných o politické a ideově výchovné činnosti strany jako celku. Není pravda, že 40 let od února 1948 bylo temno, bylo násilí, nebyla svoboda.¹⁶⁸ Zajímavé bylo i hodnocení samotné situace po 17. listopadu 1989: Ke krizovému období ve straně a společnosti po 17. listopadu 1989 lze uvést, že krajský výbor zpočátku podporoval vedení strany, věřil informaci, kterou poskytl PÚV KSČ a generální tajemník ÚV KSČ, stanovisku vlád republik, i když od začátku požadoval, aby centrální sdělovací prostředky, zejména televize, uvedly záznam o tom, co se stalo na Národní třídě. V tomto duchu vedl okresní výbory strany, nomenklaturní aktiv, přímo řízené ZO KSČ, další krajské státní a společenské orgány, pracoval přímo mezi vysokoškolskými studenty, kulturní inteligencí, vyslal svůj aparát do rozhodujících ZO KSČ podniků, závodů a míst. Oproti situaci v centru a jiných krajích byla ve Východočeském kraji situace relativně stabilizovanější. Vedení strany, její předsednictvo, sekretariát, ústřední výbor tuto důvěru však hluboce zklamaly, nezvládly situaci, připustily krizový stav ohrožující existenci socialismu v naší vlasti. Svým nezodpovědným postupem dezorientovaly nižší stranické orgány a většinu ZO KSČ a vydaly je všanc nepříteli.¹⁶⁹

Je to hlasité prásknutí dveří, ve kterém se východočeské krajské stranické elity pasují do role jediných spravedlivých a obviňují především centrum, že je nechalo napospas nepříteli a hodilo je přes palubu. Tento pocit nebyl zdaleka ojedinělý, bylo možné se s ním setkat i v rozhovorech s místními komunistickými elitami např. v Jihočeském kraji, ale i jinde.¹⁷⁰ Zde to ale bylo řečeno snad nejtvrdějším způsobem. Současně je patrné, že soudruzi nic nepochopili a ocitli se najednou v „říši divů“. Ještě jedna zajímavá drobnost: Zatímco například na jihu Čech došlo ještě v průběhu prosince k výměně vedoucího tajemníka krajského výboru a dalších funkcionářů, východočeský vedoucí tajemník Otto Liška a jeho kolegové vydrželi až do „trpkého konce“.

168 „Prohlášení.“ Zasedání předsednictva KV KSČ v Hradci Králové dne 11. 1. 1989. SOA Zámorsk, KV KSČ, f. 1, sv. 203, arch. j. 41–43, kart. 299.

169 Tamtéž.

170 VANĚK, Miroslav; URBÁŠEK, Pavel, ref. 3. Rozhovor s Františkem Jakubcem vedl Jiří Petráš 7. 11. 2003.

Předsednictvo JKV KSČ mělo na svém zasedání 21. listopadu jediný bod: posouzení názorové a politické situace v kraji.¹⁷¹ Úvodní zprávu přečetl vedoucí tajemník JKV KSČ Miroslav Slavík.¹⁷² V následující diskusi je patrná naprostá dezorientace členů předsednictva, kteří zjevně ztratili kontakt s realitou. Situaci v okrese a v krajském městě samotném hodnotí ještě jako uspokojivou. Situace se dle nich vymkla kontrole ve sdělovacích prostředcích, protisocialistické myšlenky údajně měly být pražským importem.¹⁷³ Jako možná destabilizace poměrů v Českých Budějovicích byl chápán již delší dobu připravovaný rockový koncert ve Všesportovní hale.¹⁷⁴

Politickou situaci se zabývalo i následující zasedání předsednictva 30. listopadu.¹⁷⁵ Další zasedání o čtrnáct dní později již řídil nový vedoucí tajemník, jímž se stal Jan Plzenský, dosavadní člen předsednictva JKV KSČ. Předsednictvo zrušilo nomenklaturní řád a totéž doporučilo i nižším stranickým orgánům.¹⁷⁶

171 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 21. 11. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210.

172 Zpráva byla ze složky vyjmuta.

173 Viz např. diskusní příspěvek Ladislava Odvárky: *Pokud jde o postup a toto se událo tady v Budějovicích, ta noc [z 20. na 21. 11.], akorát večer na náměstí dvě ženy pokusily se dvě ženy zapálit svíčky, tak tam s nimi příslušníci Bezpečnosti diskutovali, byla to nějaká z Alšovy galerie a druhá taky z umělecké fronty, jak se s nima vedla diskuse, tak to zapálili proto, aby jim svítilo světlo na lepší časy, takhle to zdůvodnily, tak to tam zase sfoukly. Jinak se v Budějovicích přes noc nic nestalo, akorát tady ráno bylo rozhozeno asi 10 různých letáků, prohlášení. Je to většinou studentů, Národního divadla, nejzávažnější prohlášení je to prohlášení novinářů ze zahraniční redakce Čs. televize, nevím, jestli je to pravda, nebo jestli je to smyšlené, kde 58 podpisů žádají, že současné vedení strany a státu není schopno vést dál dialog, a proto žádají, aby odstoupilo. To si myslím, že je asi tak nejzávažnější. Ostatní jsou z DAMU a FAMU a takových těch studentských věcí, tak se to v podstatě podařilo všechno ty letáky stáhnout, protože to šlo od nádraží po trasu na náměstí, zřejmě tím prvním vlakem to někdo přivezl a snažil se to tu rozhodit, takže teď je v současné době klid. Tamtéž.*

174 Diskusní příspěvek Ladislava Odvárky: *Máme jeden takový problém, který bych chtěl, soudruhu vedoucí tajemníku, abychom zvážili a posoudili. Na sobotu je tady organizován dlouhodobě velký rockový festival v naší velké sportovní hale, už je prodáno 5 tisíc lístků, měli bychom zvážít, jestli ho nechat, protože tam budou samí mladí lidé, jsou tam 3 skupiny z Anglie, ze západního Německa a nějaká naše, jsou to amatérské skupiny, ale pravdou je, že se tam shromáždí zřejmě okolo těch 2 tisíc mladých lidí, tak asi bychom měli zvážít, jestli to nechat normálně proběhnout, anebo jestli to zrušit z technických důvodů, že by došlo k nějaké poruše, která by se tam musela skutečně stát, protože by tam došlo zase k nějaké diskusi, že jsme to úmyslně udělali, já si myslím, že není problém tam udělat, já nevím, poruchu na topení, aby se festival nekonal, tak to bychom tady asi měli posoudit a rozhodnout. Tamtéž. Jednalo se o trojkonzert skupin The Blur, The Blech a Dunaj.*

175 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 30. 11. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210. Ve složce je pouze úvodní projev vedoucího tajemníka Miroslava Slavíka. Chybí program a prezenční listina.

176 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 14. 12. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210.

Největší suma materiálů s velkou vypovídací hodnotou se nachází ve složkách pléna JKV KSČ. To se po událostech 17. listopadu poprvé schází 25. listopadu, několik hodin po skončení mimořádného zasedání ÚV KSČ.¹⁷⁷ Z vystoupení děkana Vysoké školy zemědělské v Českých Budějovicích, ředitele Českého rozhlasu v Českých Budějovicích či šéfredaktora Jihočeské pravdy je patrné, že situace se krajským komunistickým elitám začala vymykat z rukou, překračovala rámeček jejich chápání. Vinu hledali střídavě v blíže neurčených chybách a zaběhlých stereotypech stranického a státního vedení, především ale v činnosti různých nepřátelských protistátně a protisocialisticky zaměřených skupin, jakož i v činnosti zpravodajských služeb států NATO, především CIA. Nejpregnantněji formuloval tyto pocity ve svém diskusním příspěvku genpor. Ing. Mojmir Zachariáš, velitel Západního vojenského okruhu v Táboře: *Vycházíme z toho, že v současné době se odehrává v Československu boj o pozice, boj o moc a že tento boj je zákonitým vyvrcholením třídního boje ve světě, zákonitým vyvrcholením ideologického boje a koncepce, která platí již řadu let v Severoatlantickém paktu, to je boj nenásilného rozkladu komunismu, a pokud se to nepodaří, použít všechny prostředky, aby nás dostali tak daleko, jak potřebují, a dosáhli konečně porážky komunismu ve světě.*¹⁷⁸

Následující plenární zasedání proběhlo 1. prosince, tedy poté, co Federální shromáždění vyjmul z Ústavy Československé socialistické republiky ústavní článek č. 4 o vedoucí roli KSČ. Na plénu JKV KSČ poprvé padla myšlenka na výměnu vedoucích stranických představitelů na všech stupních *za méně okoukané a známé soudruhy*. V diskusi opět „zaujal“ genpor. Ing. Zachariáš svým líčením jednání s představiteli Občanského fóra Michaelem Kocábem a Václavem Klausem. Z jednotlivých diskusních příspěvků se dá vysledovat i taktika, kterou komunističtí funkcionáři zvolili nejprve proti studentům, posléze i proti ostatním skupinám studenty podporujícím: rozdělit kompaktní masu na menší, drobné skupinky a ty pak „naleptat“ výměnou názorů a přesvědčováním. Sami řečníci však byli nuceni přiznat, že tato taktika nevychází: *Oni si nějak instinktivně uvědomují, že pokud vystupují jako anonymní masa, tak si mohou dovolit pískat, dovolují si na vás vykřikovat z davu.*¹⁷⁹

177 ÚV KSČ zasedal v Praze 24. 11. ve večerních hodinách a jeho jednání končilo ve dvě hodiny po půlnoci. O průběhu jeho jednání referoval vedoucí tajemník JKV KSČ Miroslav Slavík. Jednalo se především o personálních otázkách v souvislosti s politickou situací ve státě. Generálním tajemníkem ÚV KSČ se stal Karel Urbánek. Nejméně populární členové však v ÚV KSČ zůstali i nadále: Miroslav Štěpán, Miroslav Zavadil, Josef Lenárt.

178 Zasedání pléna JKV KSČ dne 25. 11. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 65, inv. č. 17, sign. I – 1/2, sv. 51. Blíže k projevu gen. Zachariáše viz PETRÁŠ, Jiří. Jižní Čechy ve druhé polovině roku 1989. In: VALEŠ, Lukáš; PETRÁŠ, Jiří (ed.). *Rok 1989 v jižních Čechách*. České Budějovice 2015, s. 9–50. Sám generál Zachariáš „vylepšil“ svou roli v oné době ve své autobiografii ZACHARIÁŠ, Mojmir. *Příběh vojáka*. Praha 2012.

179 Zasedání pléna JKV KSČ dne 1. 12. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 65, inv. č. 17, sign. I – 1/2, sv. 51, kart. 63, diskusní příspěvek děkana Vysoké školy zemědělské v Českých Budějovicích Vladimíra Krupauera.

Plenární zasedání JKV KSČ zvolilo 8. prosince nového vedoucího tajemníka (Jan Plzenský), jakož i nové předsednictvo. Účastníci diskuse naprosto vážně hovořili o pokračování přestavby a marně hledali něco, co by komunistickou stranu spasilo v nových podmínkách, kdy je nucena ukončit svou činnost v podnicích a institucích a přejít na novou organizační strukturu. O atmosféře jednání svědčí i samotná forma zápisu. Vedle absence jazykových a stylistických korektur je toho dokladem i živelnost jednání. „Štábní kultura“ předlistopadových zasedání byla pryč. Místo toho nastoupil chaos, jednotliví členové pléna se překřikovali, přerušovali se navzájem, hovořili impulzivně z místa, aniž by se zdržovali chozením k mikrofonům. V záznamech jsou o tom učiněny drobné poznámky zapisovatele: *soudruh mluví z místa, nebylo rozumět* apod., případně byly takto konané projevy nebo jejich pasáže jednoduše vytečkovány.

V té době ale začínaly krajské komunistické elity mít – zdá se – úplně jiné starosti. Svědčí o tom schůze předsednictva JKV KSČ ze 14. prosince.¹⁸⁰ Zachováno je pouze strohé usnesení, které se však téměř výhradně týká majetkových a nomenklaturních záležitostí.¹⁸¹ Z výlučné a neomezeně vládnoucí se Komunistická strana Československa postupně stávala jednou z mnoha stran na nově se vytvářejícím politickém kolbišti měnícího se Československa.

Závěr

Rok 1989 byl jedním z přelomových roků v našich moderních dějinách. Tomu odpovídá i zájem historiků, ale koneckonců i amatérských zájemců a badatelů o toto téma. Dalším důkazem jsou i čtenářské ohlasy a zájem. Události před 17. listopadem i po něm byly a jsou tématem mnoha výstav v muzeích a galeriích, odborných historických konferencí apod. Je čím dál zjevnější podíl regionů na převratných událostech. Eroze systému mimo Prahu probíhala nenápadně, pod povrchem – alespoň tak se to zdálo z pražské optiky. Těto iluzi „klidného venkova“ podléhaly i tehdejší stranické elity, které naivně doufaly, že nespokojenost obyvatelstva nepřekročí hranice Prahy, Brna či Bratislavy.

Ovšem začteme-li se do pramenů, zjistíme, jak naivní představa to byla. Nespokojenost se systémem, s představiteli KSČ (a státu), kteří v zájmu zachování svých

180 Zasedání předsednictva JKV KSČ dne 14. 12. 1989, SOA Tb, JKV KSČ, fasc. 289, inv. č. 18, sign. I – 1/4, sv. 210.

181 Byla zrušena nomenklatura JKV KSČ. Dva členové předsednictva JKV KSČ pak byli zavázáni *neprodleně jednat se státními orgány o odpovídající náhradě za uvolněné objekty pro zajištění základních potřeb strany, připravit ucelenou informaci o stavu majetku a finančního hospodaření z hlediska dosavadního vývoje i nadcházejících období. Na jedno z nejbližších jednání P KV KSČ připravit návrh rozpočtu a náměty na hospodářskou činnost s využitím stranického majetku.* Jde o chronologicky poslední materiál z celého archivu bývalého JKV KSČ v Českých Budějovicích.

postů a klidu převzali slovník sovětské přestavby, aniž by mu rozuměli či ho chtěli pochopit, rostla. Ani komunistická strana jako taková již nebyla tím monolitem jako v první polovině sedmdesátých let. Přestala být „předvojem dělnické třídy“ – ani dělníci, ani zemědělci, ani mladí lidé s ní nechtěli již mít nic společného a ve velké většině do ní odmítali vstupovat. KSČ se stávala kariéerním výtahem pro intelektuály, vysokoškoláky, inženýry. Ti do ní vstupovali s vidinou klidného života a sociálního a profesního vzestupu. Stejně tak jí po listopadu opouštěli, aby se poohlédli po jiném „výtahu“.

Nespokojenost občanů rostla i kvůli neustálým výpadkům na trhu, kdy nebylo peníze, jichž bylo mezi lidmi čím dál více, pomalu za co utratit. Pohled na přeplněné regály obchodů jen pár kilometrů západně od nás zlost ještě zvětšoval. Mnoho lidí, dosud neangažovaných občanů, ale i komunistů, nelibě neslo násilné rozhánění demonstrací v Praze – Veřejná bezpečnost náhle přestávala být pro občany této země bezpečná. Mnozí se ptali, proč mají odsuzovat materiály Charty 77 a jiných opozičních uskupení, když ani nemají možnost se s nimi seznámit.

Vše vygradovalo událostmi na Národní třídě 17. listopadu 1989 a v následujících dnech. Vysokoškolští studenti (mimopražští, ale v Praze studující) okamžitě informovali své známé, přátele i rodinné příslušníky o tom, co se stalo. Projevili se jako schopná a vysoce organizovaná síla, která byla pro komunisty více než vyrovnaným soupeřem. Můžeme říci, že to, co se dělo v regionech, bylo pro události v Československu minimálně tak podstatné jako to, co se odehrávalo v Praze. I proto je důležité se těmito zdánlivě dílčími tématy, jednotlivými regiony s jejich zvláštnostmi a odlišnostmi či naopak spojujícími body, i nadále zabývat.